

25

duben 2018

Foto: Martin Pelánek (phototrip.cz)

linduška úhorní (k článku na str. 10)

Letos proběhl již dvanáctý kroužkovací kurz na statku Hamr v Lužnici. Po minulých dvou kurzech, kdy se objevily i sněhové vločky, panovalo krásné počasí, bohužel poměrně silný vítr a slunce odchytům nepřálo, a tak jsme odchytili méně druhů než obvykle. Ale soutěž v druhové pestrosti není cílem kurzu.

Co je pro úspěšný kurz zásadní, je složení party uchazečů a to, zda chtějí naslouchat výkladu, najít své slabiny a posunout se ve svém koníčku dál. A ti nás zatím nikdy nezklamali. Vždy si na konci kurzu říkáme, že řada uchazečů měla velmi dobré znalosti determinace druhů i velké praktické zkušenosti a ti, kteří ne, zase touhu se něco přiučit nejen od lektorů, ale i od sebe navzájem. Pozitivní je, že také představy o zaměření své činnosti jsou stále přesnější, řada adeptů počítá se zapojením do projektů CES nebo RAS a u druhové specializace dominují běžné druhy jako např. letos červanka a strnad obecný. Pokud v něčem zájemci pokulhávají, tak je to problematika pelichání pěvců. Na rozdíl od druhové determinace je vidět, že cykly pelichání pěvců často vidí poprvé. Jedna ze zásadních věcí, kterou by si měli adepti z kurzu odnést, je pochopení, že co nejpresnější určení věku je naprosto zásadní

a neměli bychom na něj rezignovat, byť to ze začátku dělá značné potíže. Další důležité poznání je pak to, že správný zápis všech údajů je stejně důležitý jako samotný odchyt jedince.

Rok 2017 byl prvním rokem, který byl kompletně zpracován v novém programu. Všichni jsme měli možnost zadat řadu doplňujících údajů k našim odchytům. Byť se považují spíše za skeptika, musím přiznat, že mě zklamalo, jak málo z nás tyto možnosti zatím využívá i to, jak se stále chybí v základních věcech jako např. používání věkových kategorií. Vyplňování dalších informací sice prodlužuje čas zápisu, ale na druhou stranu popsání okolností, jak jsme k našim výsledkům došli, a zaznamenání dalších časově nenáročných charakteristik výrazně zvyšuje hodnotu našich záznamů pro budoucí zpracování, a to by měl být náš cíl, když máme privilegium odchyťvat volně žijící ptáky. Věřím, že se situace bude s časem zlepšovat, čemuž jistě napomůže i nový web Společnosti, kde naleznete řadu užitečných informací včetně determinace věku u vybraných druhů ptáků.

Chtěl bych poděkovat všem, kteří řádně odevzdali svá data za minulý rok, a přeji hodně úspěchů v probíhající sezóně.

Petr Klvaňa

Projekt CES v České republice v roce 2017

Miroslav Jelínek | mir.jelinek@email.cz

Petr Klvaňa | petr_klvana@nm.cz

V roce 2017 proběhl v České republice již 14. ročník projektu CES. Celkem bylo obsazeno 26 lokalit a na odchycích se podílelo 52 kroužkovatelů (tab. 1). Potěšující je skutečnost, že na celkem patnácti lokalitách je chytáno nepřetržitě 10 a více let (na 10 lokalitách beze změny odchytových stanovišť a na 5 lokalitách s výraznějšími změnami odchytových stanovišť).

Proti roku 2016 došlo v odchytových místech k větším změnám. Na třech lokalitách byl z různých důvodů CES zrušen (Postřekov na Domažlicku, Zadní Kopanina v Praze a Vlčnov na jižní Moravě), naopak zahájen byl projekt CES na lokalitě mokřad

Krumvír na Břeclavsku a v Opočně ve východních Čechách.

Zastoupení jednotlivých biotopů na lokalitách CES zůstává v posledních letech přibližně stejné. Ze dvou třetin převažují mokřady a podmačené biotopy (rákosiny, podmačené keře a vrbiny) a jednu třetinu tvoří tzv. suchá stanoviště (keře, případně vzrostlejší stromy a sady). Podobně jako v předchozích letech byl dominantním druhem v sítích rákosník obecný (20,5 %) následovaný pěnící černohlavou (9,9 %), rákosníkem proužkovaným (5,9 %), sýkorou modřinkou (5,8 %), budníčkem menším (5,4 %) a sýkorou koňadrou (5,3 %).

Příznivé počasí během hnízdního období v letech 2014 až 2016 se zjevně v roce 2017 u řady druhů odrazilo ve vyšších počtech odchycených dospělých jedinců. Přesto jsou zde výrazné mezidruhové rozdíly (tab. 2). Vyšší početnost dospělých proti krátkodobému průměru z let 2012–2016 byla v roce 2017 zaznamenána zejména u druhů obývajících rákosiny – sýkorky vousaté, rákosníka proužkovaného, cvrčilkou zelenou a slavíkovou, slavíka modráčka a strnada rákosního. Naopak nižší počty dospělých jedinců jsou zřetelné především u budníčka menšího a pěníce černohlavé. Z dlouhodobého hlediska (2004–2017) je velmi dobře patrný vzestupný trend početnosti dospělých ptáků u vrabce polního, pěníce hnědokřídle, pěníce pokřovní, červenky obecné, kosa černého, drozda zpěvného a sýkory koňadry. Naopak klesající trend vykazuje strnad rákosní, budníček menší a mlynářik dlouhoocasý.

V roce 2017 převládalo po většinu hnízdní sezóny příznivé počasí s podprůměrným množstvím srážek (85 % normálu z let 2012 až 2016 – výrazně podprůměrný květen, podprůměrný červen a nadprůměrný červenec) a mírně nadprůměrnými teplotami (+0,7°C nad normálem z let 2012 až 2016 se zřetelně nadprůměrným červencem). Podobně jako v předchozích letech se však objevily u hnízdní úspěšnosti výraznější rozdíly mezi jednotlivými lokalitami. Např. na lokalitě obora Libeň na Rakovnicku činil průměrný index hnízdní úspěšnosti (poměr chycených dospělých a mladých ptáků) jen 23 %. Naopak na rybníku Zbožňov na Kutnohorsku a v Průhonicích u Prahy byla hnízdní úspěšnost zřetelně vyšší – 53 %. I přes poměrně příznivou hnízdní sezónu došlo překvapivě v roce 2017 ve srovnání s krátkodobým průměrem z let 2012–2016 u řady sledovaných druhů k poklesu hnízdní úspěšnosti. Nejvíce je to patrné u vrabce polního, budníčka většího, kosa černého, cvrčilkou zelenou a drozda zpěvného. Zřetelně vyšší hnízdní úspěšnost byla zaznamenána jen u mlynářika dlouhoocasého a pěníce pokřovní. U dlouhodobého trendu (2004–2017) je pak znatelný trend poklesu hnízdní produktivity u vrabce polního, slavíka obecného, mlynářika dlouhoocasého, drozda zpěvného, budníčka většího, rákosníka velkého a rákosníka zpěvného. Vzestupný trend úspěšnosti hnízdění vykazují v období 2004–2017 ůhýk obecný, strnad obecný, strnad rákosní, cvrčilka slavíková a pěníce pokřovní.

Tab. 1: Přehled lokalit projektu CES v roce 2017

*) v roce 2010 odchyt přerušen

kód	lokalita, okres	začátek akce	sítě (m)	kroužkovatelé
6	ryb. Ovčín, ST	2004	82	Louda P.
7	ryb. Řezabinec, PI	2004	76	Šebestian J., Chaloupka M.
9	Heřmanský stav, OV	2004	118	Haluzík M., Henk van Hattem, Jonák L.
12	ryb. Velký Košíř, SY	2004	140	Urbánek L.
14	ryb. Baroch, PA	2004	104	Česák J.
18	Hledsebe, ME	2004	84	Novotný K., Svoboda I.
20	Záhlinice, KM	2005*)	146	Chytil J., Sitko J., Vymazal M.
22	Lhotka, ME	2005	79	Novotný K., Svoboda I.
23	Choteč, PZ	2007	168	Novák F., Hejzlar J.
24	Chouč, TP	2007	122	Vaník J., Vaníková A., Horák M., Suja J.
26	ryb. Zbožňov, KH	2008	71	Kavka M., Křivský J.
27	Dubové Mlýny, CB	2010	91	Chaloupka M.
30	ryb. Velký Tisý, JH	2009	96	Klvaňa P., Cepák J., Kučera K.
34	Novozámecký ryb. II, CL	2011	132	Lumpe P., Pudil M., Ticháček J.
35	Žehuňský ryb. II, KO	2012	102	Jelínek M.
37	Průhonice, PH	2012	144	Štancí V., Osoba V., Hlaváčková L., Brožová M.
38	Bohdanečský ryb. III, PA	2012	70	Bárta F., Horák J.
39	Semečnický ryb., RK	2013	92	Hlaváček J., Hlaváček J.
40	ryb. Labuť, ST	2013	84	Louda P.
41	Zeměchy II, ME	2013	120	Novák F.
42	Střelnice Kolvín, RO	2014	150	Homolka P.
43	Mokřiny U Vomáček, CB	2014	133	Havlíček J., Nácar D., Vlček J., Beránková J.
44	Desná, SY	2015	79	Jelínek V., Buben F., Klejch V.
45	obora Libeň, RA	2016	95	Červa L., Novák F., Hovorka L., Frenzl J., Rosmus J.
46	mokřad Krumvír, BV	2017	72	Adámková M. K., Horák K., Bobek L.
47	Opočno, RK	2017	72	Hlaváček J., Hlaváček J.

Ze zajímavějších druhů ptáků se podařilo během CESu chytit v roce 2017 např. kopřivku obecnou (1 F – rybník Řežabinec), bukáčka malého (1 juv. a 1 M – Heřmanský stav a 1 juv. – Bohdanečský ryb.), kukačku obecnou (2 ad. – Heřmanský stav, 1 M – rybník Zbožňov), strakapouda prostředního (1 juv. – Průhonice, 1 juv. – Záhlinice a 1 M – Opočno), žlunu šedou (1 ad. F – Záhlinice a 1 juv. F – střelnice Kovín), konipasa lučního (2 ad. – ryb. Baroch, 1 M a 1 juv. – ryb. Labuť a 1 M – mokřad Krumvíř), lejska malého (1 ex. – Desná), budníčka lesního (1 ad. – Chouč), pěniči vlašskou (8 ad. a 3 juv. – střelnice Kolvín, 5 ad. – Chouč a 1 M – Choteč), ččetku tmavou (2 ad. – Novozámecký rybník), čížka lesního (2 ad. – obora Libeň), hýla rudého (1 M – Žehuňský ryb.) a žluvu hajní (1 F – ryb. Velký Košíř). Vysoký byl po delší době i počet chycených sýkořic vousatých, celkem bylo chyceno na sedmi lokalitách 151 ex. (max. 65 ex. – Heřmanský stav).

Určitým problémem akce CES u nás stále zůstává nerovnoměrné rozložení odchytových lokalit. Absence odchytových lokalit se týká především Moravy, Českomoravské vrchoviny a západních Čech. Noví spolupracovníci jsou vždy vítáni. Pro akci CES je za určitých podmínek vhodná každá lokalita (bez ohledu na biotop), kde lze během jedné hnízdní sezóny chytit alespoň 100 ptáků nebo lokalita s početným výskytem málo chytaného druhu (typicky např. hýl rudý, sýkora uhelníček, sýkora parukářka aj.)

Projekt CES má dlouhodobý charakter a patří mezi priority kroužkovací stanice, Společnosti spolupracovníků kroužkovací stanice a Euringu. Důležité je však v CESu vytrvat a provádět akci na stejném místě nejméně pět let po sobě.

Tab. 2: Trend početnosti adultních ptáků a hnízdní produktivity vybraných druhů v rámci projektu CES v ČR v roce 2017 ve srovnání s krátkodobým průměrem z let 2012–2016

Trend:

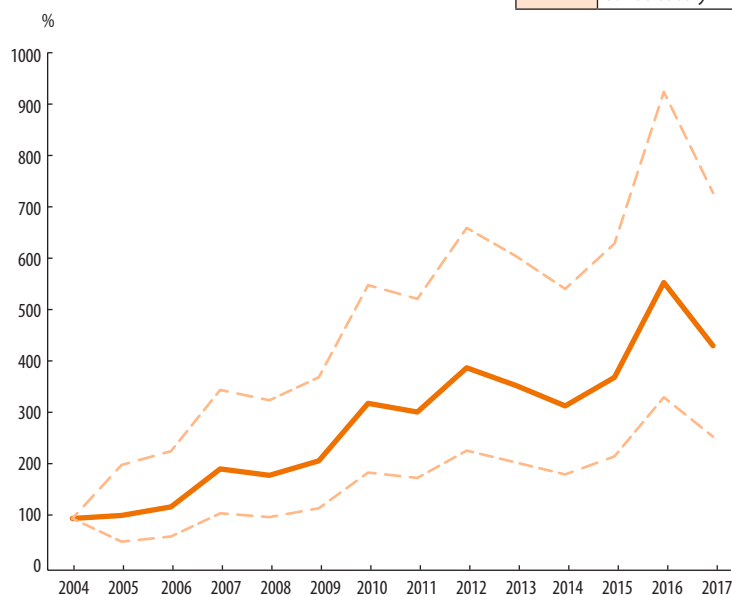
- ↑ vzestup <25 %,
- ↑↑ vzestup 25–50 %,
- ↑↑↑ vzestup >50 %,
- ↓ pokles <25 %,
- ↓↓ pokles 25–50 %,
- ↓↓↓ pokles >50 %

Oranžově jsou znázorněny průkazné trendy a rozdíly.

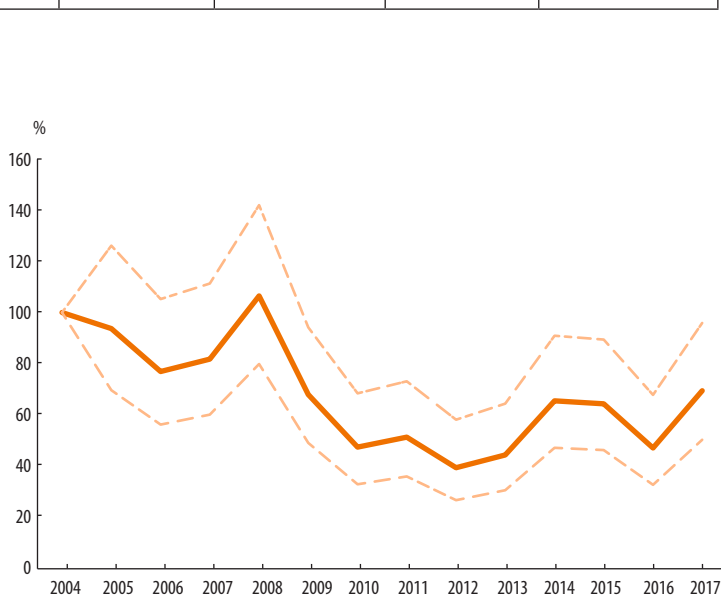
*) nízké počty chycených ptáků

**) v prvních letech CESu nízké počty chycených ptáků

Druh		Početnost adultů		Hnízdní produktivita	
		2004–2017	2017/2012–2016	2004–2017	2017/2012–2016
dálková migranti	<i>Rákosník velký</i>	↑↑↑	↓	↓↓	↑
	<i>Rákosník zpěvný</i>	↑	↓	↓↓	↓
	<i>Rákosník obecný</i>	↑↑	↑↑	↓	↓
	<i>Rákosník proužkovaný</i>	↑↑	↑↑↑	↓	↓
	<i>Cvrčka slavičková</i>	↑↑	↑↑	↑↑	↓
	<i>Cvrčka zelená</i>	↑	↑↑↑	↑	↓
	<i>Budníček větší</i>	↓	↓	↓↓	↓↓
	<i>Pěnice slavičková</i>	↑↑↑	↑	↑	0
	<i>Pěnice hnědokřídla</i>	↑↑↑	0	↑	↑
	<i>Pěnice pokřovně **)</i>	↑↑↑	↑	↑↑	↑
	<i>Slavík obecný *)</i>	↑↑↑	↓	↓↓↓	↑
	<i>Žuhák obecný</i>	↑↑	↓	↑↑↑	↓
migranti	<i>Budníček menší</i>	↑↑	↓↓	↓	0
	<i>Pěnice černohlavá</i>	↑↑↑	↓↓	↑	↑
	<i>Pěvuška modrá</i>	↑↑↑	↓	↑	↑
	<i>Červenka obecná</i>	↑↑↑	↑	↓	↓
	<i>Slavík modráček</i>	↑	↑↑	↓	↑
	<i>Kos černý</i>	↑↑↑	↑	↓	↓
	<i>Drozd zpěvný</i>	↑↑↑	↑↑	↓↓↓	↓
	<i>Strnad rákosní</i>	↓↓	↑↑	↑↑	↑
residenti	<i>Sýkora modřinka</i>	↑↑↑	↑	↓	↓
	<i>Sýkora koňadra</i>	↑↑↑	↑	↓	↓
	<i>Mlynařík dlouhoocasý *)</i>	↓	↑	↓↓	↑↑
	<i>Sýkořice vousatá</i>	↑	↑↑↑	↓	0
	<i>Zvonek zelený</i>	↑↑↑	↑	↓↓↓	↑
	<i>Vrabec polní **)</i>	↑↑↑	↑	↓↓↓	↓
	<i>Strnad obecný</i>	↑	↑	↑↑	↑

Graf 1: Početnost dospělých jedinců červenky obecné

Graf 2: Početnost dospělých jedinců strnada rákosního

Čtrnáct let akce CES na rybníku Velký Košíř

Lubor Urbánek | Urbanek.Lubor@seznam.cz

Rybník Velký Košíř je největším rybníkem soustavy mezi Litomyšl a Tržkem. Má rozlohu kolem 20 ha a bohatě rozvinuté litorální pásmo, dnes však díky intenzivnímu rybářskému hospodaření s malou druhovou diverzitou. Během uplynulých let došlo v okolí k větším změnám, kdy pole, zahrady a neobdělávané plochy postupně ustupují podnikům a bytové výstavbě.

Od počátku akce CES byly sítě v celkové délce 140 m rozděleny tak, aby polovina byla natažena v litorálu rybníka a polovina pokryla prostor terestrické rákosiny s keři. Díky postupnému stárnutí porostů v litorálu i na výhrabech jsou nutné menší úpravy terénu (odstraňování padlých dřevin na průsecích, likvidace náletů) a také průseky v rákosinách bylo nutno posunout o zhruba 100 m na jih.

Za 14 let bylo v rámci akce odchyceno celkem 4358 ptáků 61 druhů (2362 ad., 1996 juv.). Nejpočetnější mezi dospělci jsou očekávaně rákosník obecný (882 ex.), pěníce černošedá (818 ex.) a budníček menší (632 ex.). Následují rákosník zpěvný, sýkora modřinka a koňadra, pěníce slavíková, kos černý. Pouze jedenkrát byla odchycena žluna zelená a šedá, strakapoud malý, břehule říční, skorec vodní, konipas bílý, slavík obecný, cvrčilka říční, lejsek bělokrký, sýkořice vousatá, sýkora babka, šoupálek dlouhoprstý, vrabec domácí, zvonek zelený a hýl rudý.

U mladých ptáků drží prvenství budníček menší, následují pěníce černošedá, rákosník obecný, sýkora modřinka a rákosník zpěvný. Překvapivě nízký je počet rákosníků proužkovaných, což odpovídá změně složení litorálních porostů. U rákosníka velkého se projevuje kolísání výšky vodní hladiny v litorálu, zejména vysychání rybníka během letních měsíců či nedostatek vody v jarním období, kdy bývá rybník napouštěn, což ovlivňuje také hnízdění cvrčilky slavíkové.

Podíváme-li se na úspěšnost odchytu v jednotlivých letech (viz graf), pak nejúspěšnější byl první rok akce, poté následoval výrazný pokles a v posledních čtyřech letech opět vzestup počtu

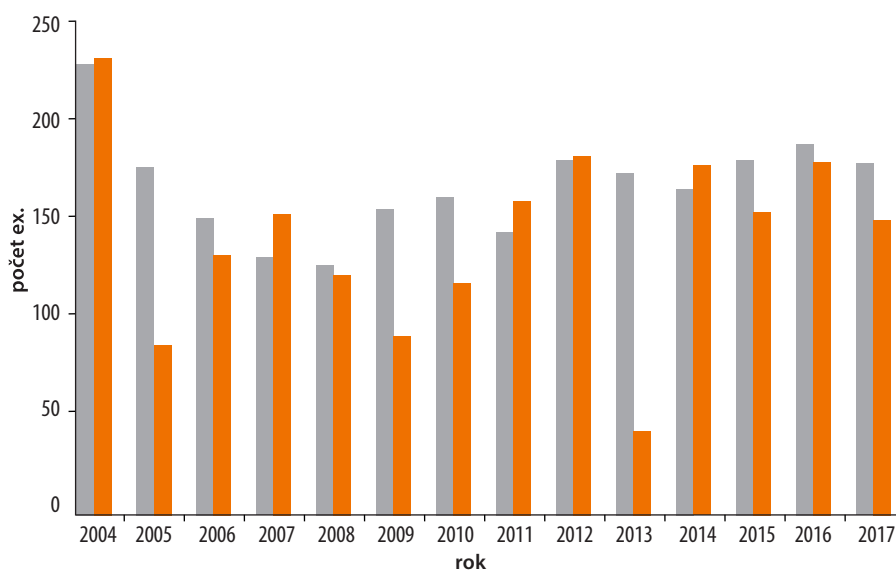
odchycených jedinců. Počty ovlivňuje zejména změna prostředí v nejbližším okolí lokality a nárůst intenzity rybníčního hospodaření. Klimatické vlivy stojí za katastrofálními výsledky odchytu mladých ptáků v roce 2005 a 2013.

Po celé období je akce prováděna jen autorem tohoto příspěvku. Výhodou je opravdu stejné úsilí a konstantní ovlivnění výsledků individuální chybou. Nevýhodou samostatné práce je možné riziko onemocnění či úrazu. Stav lokality je poměrně dobrý, a tak je možno v akci pokračovat i dalších letech.

A jak vypadá reálný CES z pohledu kroužkovatele? Květen je zlatý měsíc. Rostlinstvo jak v litorálu, tak na výhrabech ještě nestačí zarůst průseky. Teprve koncem měsíce začínají menší problémy a původně široké spojovací cestičky mezi sítěmi se začínou zužovat. Ptáci se chytají přiměřeně, měření, vážení, určování tučnosti a kroužkování včetně povinných zápisů probíhá v naprosté pohodě. Dokonce zbývá čas na průzkum jednotlivých hnízdních okrsků a odhady na možné úlovky.

V červnu nastávají větší problémy. Předně je nutno vstávat brzy, aby sítě byly pokud možno nataženy do rozbřesku. Ještěže mám na průsecích připraveny tyče a většinou i kolíky s provázky na natažení téměř po hmatu. Přibývají první mladí ptáci a také nekonečná práce na průsecích. Rákos totiž začíná opravdu růst, během častých dešťů a větru se sklání do stále se zmenšujících průseků a také měkký litorál, zblochan a ostrice začínají zlobit. Kromě kopřiv začíná čas ořezávání vrb a křovin, které se pod tíhou letorostů dostávají do sítí. Vyrázily chmelové liány a terestrickou rákosinu spojují skoro neprostupně opletníky a opletky. Kdyby pan Hitchcock nenatočil horor o ptácích, mohl by ho směle natočit o rostlinstvu. Že to ještě nějakého režiséra nenapadlo!

A přichází finále. V červenci, tedy pro nás posledním měsícem závodů mezi termíny s vhodným, špatným a příšerným počasím, se také zpravidla více urodí mladí ptáci. Jsou nezkušené a někdy padají do sítí v takových počtech, že stačí sotva kroužkovat. Měření a vážení se omezuje jen na pozdější dobu. V časném ránu mnohdy ani pytlíky nestačí. Ale velká je radost kroužkovatele, splní-li se předem odhadované počty odchycených ptáků, setkal se s mnohými známými, někdy již letitými, žasl nad některými cizími kroužkovanci. Prostě proběhla sezóna nabitá událostmi, fyzickým vyčerpáním, ale také radostí ze splněného úkolu.

Graf 1: Počty odchycených jedinců v jednotlivých letech v rámci projektu CES
(■ mladí ptáci, ■ dospělí ptáci)

Obr. 1: Hlavní kroužkovací stan na Velkém Košíři
Foto: L. Urbánek

Rok 2017 a 9. ročník projektu RAS

Zdeněk Valeš | zetval@volny.cz

Projekt RAS je jedním z monitorovacích programů, které se zabývají sledováním trendů ptačích populací. Metodika projektu sleduje meziroční přežívání dospělých jedinců vybraných druhů ptáků. Již devátým rokem tak přináší kroužkovatelská data, která pomáhají určit vlivy podmínek zimování a migrace na změny v populacích jednotlivých druhů.

V minulém roce jsme získali data od 53 kroužkovatelů, kteří se věnovali 25 ptačím druhům v aktivních 62 projektech. Podařilo se rozšířit nejen počet jednotlivých projektů, ale i portfolio

sledovaných druhů. Je vynikající, že 27 z loni probíhajících projektů bylo nejméně pětiletých. Zároveň je pro statistické zpracování dat příznivé, že 32 projektů jsme mohli zařadit do skupiny A, tedy do skupiny projektů, ve kterých kroužkovatelé odchyťávají více jak 40 jedinců v jednom projektu. Další 25 projektů je ve skupině B, kdy celkový počet odchycených jedinců jednotlivého druhu ve všech aktivních projektech přesáhl 50 dospělců. A pouze 5 projektů nesplňuje daná kritéria. Jedná se o druhy, kde odchyt je více obtížný většinou vzhledem k malé početnosti na lokalitách. Přesto by stálo za to u těchto druhů rozšířit počet projektů, aby dosáhly kategorie B, ve které již můžeme s větší přesností určit přežívání těchto druhů. Jedná se o lindušku lesní, budníčka většího, cvrčilku říční, vrabce polního a nový projekt u skorce vodního.

Tab. 1: Přehled počtů odchycených jedinců a lokalit projektu RAS v ČR v roce 2017 (tučně jsou projekty zahájené v roce 2017)

Druh	Okroužkováno/kontrolováno	Počet projektů	Číslo projektu a lokalita	Kroužkovatelé:
<i>břehule říční</i>	605/131	5	4: Líteň (BE), 28: Lžín, 65: Strakonice (ST), 94: Běleč (BE), 99: Lochotín (PB)	T. Brinke (44), V. Brlík (1), J. Brožek (7), M. Brožová (85), D. Bubák (103), F. Buben (30, 31, 75, 92), P. Čech (8), S. Čech (89), R. Doležal (88, 101), J. Grúz (70), M. Hanzlíková (33, 38, 61, 97), J. Hejzlar (4, 94), P. Heneberg (28), L. Hodačová (96), M. Horák (14, 38, 61, 84), P. Jaška (90), D. Jäger (90), A. Jelínek (90), J. Jelínek (91), M. Jelínek (47, 93), V. Jelínek (30, 31, 75, 92), P. Klvaňa (72, 73), Z. Knoll (48, 69), P. Koleček (1), P. Kolman (4, 94), M. Kovář (96, 102), J. Kubiček (22, 32), P. Kunčík (66, 79, 98), P. Louda (65, 81, 82, 99, 100), M. Loudová (65, 81, 82, 99, 100), J. Malina (76), F. Novák (4, 94), K. Ort (64), T. Petrusková (44), K. Pithart (17, 54, 96, 102), Z. Pletka (46), M. Podhrázký (71), P. Podzemný (86, 87, 88), M. Požgayová (1), P. Procházka (1), K. Sosnovcová (1), J. Strítěský (11), J. Suja (80), V. Štandl (62), M. Šulc (1), J. Švejda (48, 69), L. Trna (4, 94), L. Urbánek (43, 92), Z. Valeš (4, 83, 94, 95), J. Vaník (14, 37, 80, 84), A. Vaníková (37, 84), M. Vavřík (40, 67, 77), J. Veselý (4, 94), E. Vojtěchovská (4, 94), V. Volf (12), J. Vyskočil (92)
<i>budníček lesní</i>	113/3	4	22: Všenory-Halouny (PZ), 32: Praha (A), 76: Kamenice (Těptín) (PH), 91: Vlkov (TA)	
<i>budníček menší</i>	58/0	3	86: Soběšice (BM), 95: Řevnice (PZ), 103: Červený Kostelec (NA)	
<i>budníček větší</i>	12/3	1	37: Zabužany (TP)	
<i>cvrčilka říční</i>	15/2	1	43: Poděbradsko (NB)	
<i>jiříčka obecná</i>	402/140	5	66: Vnorovy-Lidéřovice (HO), 70: Prosečné (TU), 75: Chotovice (SY) 79: Uh. Ostroh (UH), 98: Hluk (UH)	
<i>králíček ohnivý</i>	191/8	4	40: Sobotín (SU), 48: Luby u Klatov (KT), 72: Světlá (PH), 89: Útěchov-Soběšice (BM)	
<i>krutihlav obecný</i>	394/12	4	14: Bilinsko (TP), 17: Chrást-Bříství (NB), 80: Chabařovicko, 96: Milovice (NB)	
<i>ledňáček říční</i>	48/6	2	7: Ploučnice (CL), 8: Podblanicko a okolí	
<i>lejsek bělokříký</i>	22/52	1	11: VV Dědice (PV)	
<i>linduška lesní</i>	6/2	1	44: V. Chlumec (BE)	
<i>rákosník obecný</i>	56/17	2	82: Kestřany (PI), 83: Řevnice (PZ)	
<i>rákosník proužkovaný</i>	58/23	2	46: Dívčice (CB), 81: Kestřany (PI)	
<i>rákosník velký</i>	87/53	2	1: Mutěnické r. (HO), 38: výsypka Pokrok (TP)	
<i>rákosník zpěvný</i>	50/0	2	64: halda Buštěhrad (KL), 93: Modřany (A)	
<i>skorec vodní</i>	24/0	1	92: Litomyšl (SY)	
<i>slavík modráček</i>	100/15	3	61: Bilinsko (TP), 84: Radovesice (TP), 90: NPR Sos (CH)	
<i>slípka zelenonohá</i>	16/24	1	54: Praha-Troja (A)	
<i>strnad rákosní</i>	48/0	1	97: výsypka Pokrok (TP)	
<i>sýkora uhelníček</i>	114/28	3	67: Sobotín (SU), 69: Luby u Klatov (KT), 73: Světlá (PH)	
<i>šoupálek dlouhoprstý</i>	80/34	5	33: Duchcov (TP), 47: Modřany (A), 77: Sobotín (SU) 87: Soběšice (BM), 101: Útěchov-Soběšice (BI)	
<i>vlaštovka obecná</i>	280/138	6	30: Vidlatá Seč (SY), 31: Chotovice (SY), 62: Cvrčovice (PH), 71: Ostrov (BN), 85: Netluky (A), 102: Malé Zboží (NB)	
<i>vrabec domácí</i>	58/16	1	12: Dobruška (RK)	
<i>vrabec polní</i>	19/2	1	88: Hrušovany u Brna (BI)	
<i>zvonek zelený</i>	246/0	1	100: Blatná (ST)	

Ze 14 nových projektů většina zvýšila počet studií u již sledovaných druhů. Jedná se o břehuli říční, kdy projekt skupiny kroužkovatelů okolo Jaroslava Veselého z CHKO Český Kras rozšířil svou působnost i o pískovnu v Bělči. Druhým novým projektem u břehule je studie Petra a Martiny Loudových v Lochotíně. Loni se však nedařilo kroužkovat břehule na jiných místech, a tak je celkový počet projektů stále pět. Další skupinu, která rozšířila počet projektů u již studovaných druhů, tvoří kroužkovatelé Pavel Jaška, Aleš Jelínek a Dětmár Jäger, kteří se věnovali slavíku modráčkovi na ploše NPR Soos. Mirek Jelínek si přidal studii věnovanou rákosníku zpěvnému v Modřanech, Karel Pithart, Miloš Kovář a Lenka Hodačová se v Milovicích začali věnovat krutihlavu obecnému a Miloš Kovář s Karlem Pithartem na Poděbradsku vlaštovkám. Počet projektů u šoupálka dlouhoprstého rozšířil Robert Doležal, u budníčka lesního Jaroslav Jelínek. Svoji další studii u oblíbených jiříček obecných přidal Petr Kunčík. Dva nové projekty Zdeňka Valeše a Davida Bubáka u budníčků menších výrazně zvýšily počty odchycených jedinců tohoto druhu v projektu RAS, v jejichž důsledku byl pak jeden původní projekt následně přeražen z kategorie C do kategorie B.

Počet druhů v projektu RAS loni rozšířily tři nové druhy. Patří mezi ně skorec vodní skupiny kroužkovatelů, ve které spojili síly v okolí Lito-myše Václav Jelínek, František Buben, Lubor Urbánek a Jiří Vyskočil.

Martina Hanzlíková přidala ke svým mnoha projektům v rámci RASu i nový u strnada rákosního, kdy za první sezónu odchytla vynikajících 48 dospělců. Vysokých počtů odchycených jedinců dosáhl i Petr Louda s Martinou Loudovou u zvonka zeleného.

Do projektu RAS lze zařadit odchyty u téměř každého ptačího druhu, kdy se kroužkovateli nebo skupině kroužkovatelů podaří odchytit minimálně 40–50 dospělých jedinců daného druhu za sezónu na určité lokalitě. Lze chytat i více druhů najednou, tak jak je prezentováno v tomto čísle Kroužkovatele u králíčků. Je možné využít koloniálního způsobu hnízdění, například u vlaštovkovitých. Zde může být návodem článek Petra Kunčíka o jiříčkách obecných na jižní Moravě. Jiné druhy se chytají obtížněji, ať už pro komplikovaný způsob odchytu, nebo jednoduše pro malou hustotu hnízdění. U těchto druhů je dobré, když spojí síly více kroužkovatelů a pokusí se chytat určený druh na více lokalitách, a dosáhnout tak v součtu dostatečný počet odchycených dospělců.

Projekt RAS má dlouhodobý charakter a patří mezi prioritní programy Kroužkovací stanice. Věřím, že s dalšími ročníky a se zvyšujícím se počtem projektů se nám bude dařit prezentovat další a další výsledky přežívání u sledovaných druhů. Děkuji všem aktivně zapojeným kroužkovatelům a přeji si, aby nejen v 10. jubilejním roce vytrvali. Zároveň věřím, že se přidají i další spolupracovníci se zájmem o monitorovací programy našich ptačích populací.

Sedm let s jesenickými ohniváky

Martin Vavřík | Vavrik.Martin@seznam.cz

V roce 2011 jsem nadšeně běhal po kopcích a na dvou plochách RASu kroužkoval rovnou stovku ohniváků. V roce 2012 jsem se vrátil a zjistil první věc – retrapů bude ještě méně, než jsem i pesimisticky odhadoval. V roce 2012 jsem kroužkoval 122 nových ptáků a jen jeden chycený pták nesl kroužek z roku 2011. Po sezóně přišel čas k zamyšlení. Buď se králíci nevracejí na svá teritoria, nebo je jejich návratnost žalostně malá.

Po sedmi letech jsem přesvědčen, že blíže k pravdě je druhá z možností. Za tu dobu se mi podařilo kroužkovat 677 ptáků, k tomu jsem ale chytil jen deset retrapů. Prvním poznatkem tak byl fakt, že králíci zůstávají věrni svým okrskům – devět ptáků jsem chytil na stejném místě jako v předchozích letech, desátý se přesunul asi o 200 metrů dále. Právě možné přesuny v rámci větších porostů mě vedly k soustředění se na izolovaný komplex lesa na Kamenitém kopci o rozloze asi 200 ha.

Následující roky ukázaly další problém interpretace odchytů v projektu. Každý rok se mi podařilo pozorovat nejméně dva samce s kroužky, kteří byli velmi opatrní a po prvním neúspěchu už se k síti nepřiblížili. Přestože nejde o vysoké číslo, opatrnost ptáků může již tak nízké počty retrapů dále snižovat. Naprostá většina ptáků je však vždy nová bez kroužků. Existuje i nezanedbatelná pravděpodobnost, že ptáci s kroužky nemusejí pocházet z mého projektu, což se v minulosti potvrdilo dvakrát – nejprve jsem kontroloval ptáka, kroužkovaného F. Zichou v Průhonicích u Prahy o rok dříve. Přestože je možné tento výsledek hodnotit jako velkou změnu teritoria, porovnáním dat odchytů jsem dospěl k závěru, že se zřejmě jednalo o kontrolu na tahu přes Čechy. Třešnickou na dortu pak byl druhý pták, kontrolovaný v dubnu 2015 ve svahu ve větrném počasí, kdy už se mi za ním dolů opravdu nechtělo. Po chvíli do vyduté sítě skočil a na noze měl kroužek z Itálie! Nejlepší na tom bylo, že pták byl kroužkovan již v říjnu 2012 jako +1K pták a v době odchytu se jednalo o nejméně 4K ptáka.

Další sporná otázka ohledně odchytů byla, kdy začít chytat a započítávat ptáky do projektu jako místní a ne protahující. Namátkové kontrolní odchyty ukazovaly, že již první ptáci obsazují stálá teritoria – šlo o kontroly ptáků z okrsku, který mám doslova za dveřmi. Samce jsem obvykle kroužkoval hned po přiletu a až na jeden rok jej kontroloval později v sezóně. Abych rozlouskl problém obsazování okrsků, prochodil jsem v roce 2014 celý Kamenitý kopec do konce března a kroužkoval 41 králíčků ohnivých. Poté jsem plochu na tři týdny opustil, abych se opět vrátil a všechny okrsky kontroloval. Sedm ptáků se mi podařilo znovu odchytit a u dalších 21 pozorovat kroužek na noze. Ze zbývajících 13 samců se mi u tří nepodařilo pozorovat nohy, 7 z okrsku zmizelo a pouze 3 byli nahrazeni novými ptáky. To celkem přesvědčivě ukázalo, že první ptáci hned obsazují teritoria a pozdější přivandrovalci musejí hledat okrsky prázdné, jak se podle předběžných průzkumů zdá, ty výše položené. Také se ukázalo, že ptáci z okrsků mohou mizet už v průběhu sezóny – je možné, že nenajdou samici, ale pravděpodobnější se mi jeví i v tomto případě zvýšená úmrtnost. Co za ní stojí, se můžeme jen domýšlet. Přímo jsem zaznamenal útoky sojky a kulíška.

Zpětné odchyty také ukázaly, že určování věku podle špičatých ocasních per je značně diskutabilní. Někteří ptáci měli rýdovávky vzorně zakulacené, ale jiní měli na širších perech nasazené výrazné špičky, takže by bylo snadné je zaměnit s mladými ptáky, od kterých se lišili spíše celkovým tvarem a šířkou per. Díky několika odchyceným mladým ptákům s dorůstajícími náhradními rýdováky typu +2K se teprve postupně daří skládat dohromady skutečná kritéria určování věku.

Zajímavým výsledkem soustředění se na vybranou studijní plochu bylo zjištění skutečné početnosti králíčků ohnivých a podobně skrytých žijících druhů (sýkora uhelníček a parukářka, šoupálci). Na ploše asi 200 ha, z níž polovinu tvoří listnaté lesy, jsem v posledních letech zjistil až kolem 75 obsazených okrsků králíčků ohnivých. Při náátkových liniových kontrolách jsem ale zaznamenal jen malou část (odhadem pětinu) přítomných ptáků. Teprve dlouhodobý pobyt v lese spojený s provokací vybraných druhů ukazuje skutečnou hnízdní hustotu.

Přes počáteční pochybnosti se ukazuje, že králíček ohnivý je pro projekt RAS vhodný, i když ke zjištění přežívání ve formě retrapů je třeba pochyťat desítky samců. Pokud bych měl zájemcům o odchvy lesních pěvců dát radu, rozhodně bych zdůraznil – vyrazte hned začátkem sezóny, kdy ptáci rychle reagují, les ještě není zarostlý, půda je po zimě kyprá a tyčky se dobře zapichují. Pokud zaváháte a vyrazíte v krásných květnových dnech, budete čekat mnohem déle a často zbytečně, půda bude už ztvrdlá suchem, všude narazíte na nový hustý podrost bylin (zvláště nepříjemné jsou maliníky a kopřivy) a čekání v úkrytu vám budou zpestřovat desítky otravných much.

V době psaní článku se těším na to, až konečně přiletí první králíci ohniví a já budu za nimi moci už poosmě vyrazit. Loni jsem si k projektu RAS přidal výlety za ptáky na hranici výškového rozšíření, na které bych se letos rád soustředil. Po několika týdnech sezóny na svazích sice budu tiše závidět kolegům z nížiny, ale nakonec se zase přemůžu a opět vyrazím s výbavou na zádech za tím nezaměnitelným pohvizdováním.

POZNÁMKA

Načasování odchytů

Ptáci opravdu nejlépe reagují po přeletu na lokalitu, nicméně nemůžeme souhlasit se závěry M. Vavříka. Fakt, že čtvrtina ptáků z lokality zmizela nebo byla nahrazena jinými jedinci, ukazuje, že brzké odchvy mohou výrazně ovlivnit výpočet přežívání dospělých jedinců. K tomu, abychom mohli posoudit, zda je tento výsledek ovlivněn březnovým datem odchytů, nebo ne, nám bohužel chybí druhý díl skládačky, a to zopakovat stejný pokus jen s tím rozdílem, že ptáky odchytíme nejdříve 1. dubna. Pokud by byl výsledek podobný, můžeme otevřít diskusi o posunu termínu odchytů, ale zatím zůstává v platnosti termín od 1. dubna.

Petr Klvaňa, Zdeněk Valeš

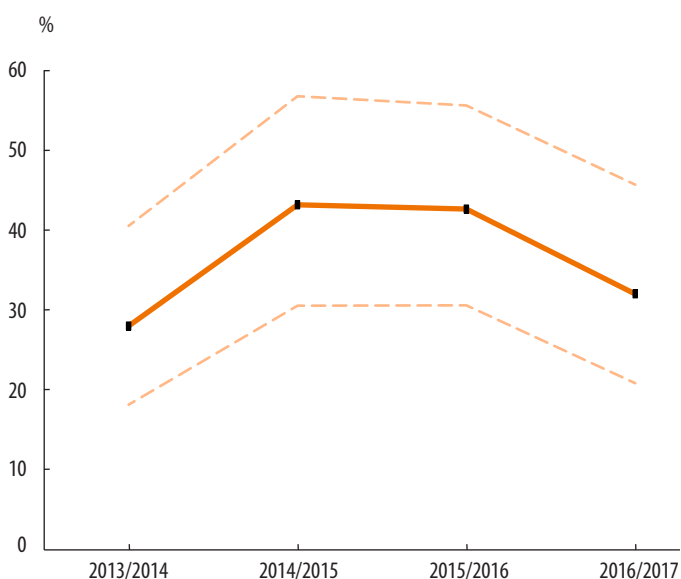
Jiříčky a jak na ně

Petr Kunčík | sidesro@iol.cz

Jiříčka obecná je pro mne osobně kultovní okřídlenec, který mne zcela uchvátil. Mnoha lidmi zatracovaná kvůli stavbě hnízd, ale i vítaná jako posel štěstí. Setkáme se s ní v každém našem městě, v každé vesnici. Často loví nad polem, loukou nebo nad rybníkem. Jiříčky jsou téměř všude. Přesto se jich v porovnání s vlaštovkami nebo břehulemi kroužkuje nejméně. V roce 2017 bylo kroužkováno 540 pulli a 778 vzrostlých jedinců. A přitom je to vhodný kandidát na projekt RAS.

Když jsem v roce 2013 začínal kroužkovat jiříčky v projektu RAS, netušil jsem, jak složité to vlastně je. Kolonii jsem měl vyhlédnutou již z dřívějšíka. V Lidéřovicích (okres Hodonín) v bývalém JZD hnízdí už dlouho. Obrovská kolonie z kravína se po jeho zbourání přesunula na okolní tři menší a hlavně nižší budovy. Měl jsem tu výhodu, že se s majiteli dobře znám. Nebyl problém domluvit si nedělní klidná rána k odchytům. Ráno a v podvečer je totiž aktivita jiříček na hnízdišti nejvyšší.

Začínal jsem s odchvy do nárazových sítí. Naštěstí byly před jednou kolonií v betonu spáry ve vzdálenosti deseti metrů a před

Graf 1: Meziroční přežívání adultních jiříček obecných

druhou nebezpečná plocha. Šlo to pěkně. Po čase jsem náhodně objevil na garážích na farmě v Uherském Ostrohu další velkou kolonii. Problém byl, že před garážemi bylo všechno vybetonované, sítě nešly natáhnout. Podle inspirativního článku Václava Jelínka v Kroužkovateli 17 jsem si zhotovil podběrák a zkoušel to tímto způsobem. Ze začátku to šlo skvěle, ale pak se projevil problém velké kolonie. Jiříčky se začaly navzájem varovat a odchvy vázly. Jak si pomoci a natáhnout sítě? To byl oříšek. A pak mne to napadlo: Podstavce na přenosné dopravní značky (obr. 1)! Od kamaráda stavaře jsem si vypůjčil čtyři kousky a u kamaráda zámečnicka nechal udělat redukce do děr. Na vypnutí sítí jsem použil patnáctilitrové plastové kanystry naplněné vodou. Sítě používám monofilamentní s oky 14 mm od polského Ecotonu. Dále se hodí schůdky, aby bylo možno natáhnout sítě i do výšky nad tři metry. Metodiku jsem si vyzkoušel v praxi na megakolonii na farmě v Hluku. Výsledky odchytů mne samotného překvapily. Za pět odpoledních odchytů jsem kroužkoval celkem 251 vzrostlých jiříček a jednu poštolku.

Hnízdiště jiříček často zanikne zásahem stavebních úprav na objektech s hnízdy. Tak se stalo i s „mojí“ kolonií v Lidéřovicích. S novým podnájemníkem přišlo zateplování, nová fasáda a protihnízdivé bodce a také zánik hnízd jiříček. Musí to tak být vždycky?

Obr. 1: Lidéřovice, kolonie Gazárek a praktické využití přenosných podstavců na dopravní značky

Foto: P. Kunčík

Noční odchyty s pomocí přehrávky hlasu

Karel Pithart | pith@volny.cz

Noční odchyty s hlasovou přehrávkou začínají poslední dobou významně ovlivňovat celkové počty odchycených jedinců některých druhů ptáků. Jsou efektivní, časová investice je nesrovnatelně menší než při čistě denním chytání. Mají ovšem svá úskalí, a proto se jim příliš mnoho kroužkovatelů nevěnuje. Někteří z obavy z náročnosti úkolu, jiní z nechuti pramenící v nejistotě, jestli tento způsob odchytu příliš neovlivňuje přirozený průběh tahu. Opravdu zatím nevíme, zda při celonočním hraní dochází k „předčasněmu“ dosednutí táhnoucích jedinců. Jestli ptáci chycení před třetí

hodinou ranní již jsou u konce své noční etapy, nebo jen dosedli přilákání hlasovou provokací. Předjetí těmto spekulacím se ovšem dá. Stačí pustit hlasovou provokaci přibližně kolem třetí hodiny ranní. Připravit síť předchází den, třeba i s podvečerním chytáním, na noc je shrnout a roztáhnout až půl hodiny před východem slunce. A především chytat na místech, která svým habitatem odpovídají nárokům druhu, který lákáme. Stáhnout táhnoucího jedince se totiž dá prakticky kdekoliv.

Že se nemusí vždy jednat o časově náročnou záležitost, kterou zvládne jen kroužkovatel, kterému nevadí být celou noc na nohou, ukazují zkušenosti dvou našich kolegů rozdílných povah. Pavel Kverek – s denní aktivitou v profesi kováře – zaměřil celou svou kroužkovatelskou praxi na slavíka obecného, a Radek Lučan – vědec netopýřář – jako všestranný nevyhraněný kroužkovatel inklinuje vzhledem ke své profesi k noční aktivitě v terénu.

Noční odchyty táhnoucích slavíků

Pavel Kverek | pkverek@volny.cz

Odchyty táhnoucích slavíků za pomoci přehrávky zpěvu se zatím nedaří na jaře, v létě během odletu do zimovišť už ano.

Začít s chytáním je dobré v druhém týdnu července, úspěšní budeme až do konce srpna. Zkušenost mám pouze z nižších poloh, ale chytat by šlo určitě všude. Místo pro odchyt volíme v proluce keřů, líčit lze úspěšně i na volném prostranství s keři či stromy v pozadí. „Pěvčí“ síť v sestavě do T nebo Z instalujeme nízko nad zem, zdroj hlasu doprostřed. Zvláště volná prostranství slavíci přeletují při zemi, spodní kapsa bude tak chytat nejvíc a je třeba mít pod ní čisto. Výkon přehrávky nastavíme v noci co nejvyšší, nad ránem zeslabíme na úroveň přirozeného zpěvu. Výhodou je dálkové ovládání soupravy k změnám produkce. Přestože se může pták chytit i v noci, naprostá většina do sítě vletá spontánně během rozednívání. Odchyt se tak vejde do pouhé čtvrt hodiny. Jde o ptáky v konci noci přilákané a posedané v okolí. Takové můžeme i slyšet, zůstaneme-li zhruba hodinu před rozedněním poblíž sítě v krytu větví. Své rozrušení dávají ptáci najevo hlasem (mlaskavé cvakání) a my podle toho dokážeme poznat, zda vedle nás sedí slavík obecný či tmavý. Před půlkou srpna, kdy jejich tah vrcholí, můžeme nad ránem slyšet ptáky opravdu početně. Většina se jich v čase, kdy k síti konečně s rozedníváním vidí, i pochytá. Pokud využijeme po ránu kombinovaného odchytu se sklopkami, vychytáme celé okolí. Sklopku lze rovněž vybavit malým přehrávačem pro zvýšení úspěšnosti.

Obr. 1: Síť na noční odchyty

Foto: P. Kverek

ZAJÍMAVOSTI

- Při odchycích v našem ornitologickém parku bylo slyšet hlasitě „slavičí zpěv“ až na vzdáleném vlakovém nádraží. Být při chytání slyšet je základem úspěchu, aparaturu směřujeme mírně k obloze.
- Podle malé délky křídel se zdá, že po ránu pod keři dochytávanými slavíky budou zejména samičky, těmi aktivními samečkové.
- Za tmy se opakovaně ukázalo, že slavíci přistávali přednostně na světlou střechu auta, zaparkovaného pod menším stromem nedaleko přehrávky.
- Zajímavé jsou značné rozdíly v tučnosti ptáků.
- Ukazuje se, že proměnlivost toho-ročních ptáků je značná.
- Zaznamenáváme též tukové zásoby a hmotnost.

Ukazuje se, že na rozdíl od nočního chytání v horských sedlech, tady lze být úspěšný každý den. Za deště se chytat však

nedoporučuje, optimální je jasná obloha s bezvětřím. Hrát začínáme po půlnoci, stačí však přijet kolem druhé hodiny ranní.

Zařízení kontrolujeme v hodinových intervalech zejména kvůli pohybu zvěře, chyčeným netopýrům, někdy i sovám.

I když nebylo chytáno pravidelně po celou dobu, srovnání s rokem 2016 určitý vhled do problematiky umožňuje. Nápadná je absence víceletých slavíků, převládají

mladí. Až se nabízí otázka, jak mizí adultní slavíci z hnízdišť po přepelichání?

V červenci táhnou pouze slavíci obecní, tmaví začínají v konci prvního týdne srpna s vrcholem za půlkou druhé dekády. Sestava za optimálních podmínek chytne až dvacet slavíků a kroužkovateli se nabízí

příležitost k porovnávání znaků a zdokonalení se v určování.

Poděkování patří lidem, kteří slavíky začali v létě chytat a taky přátelům, kteří mne doprovázeli či pozvali na svá místa.

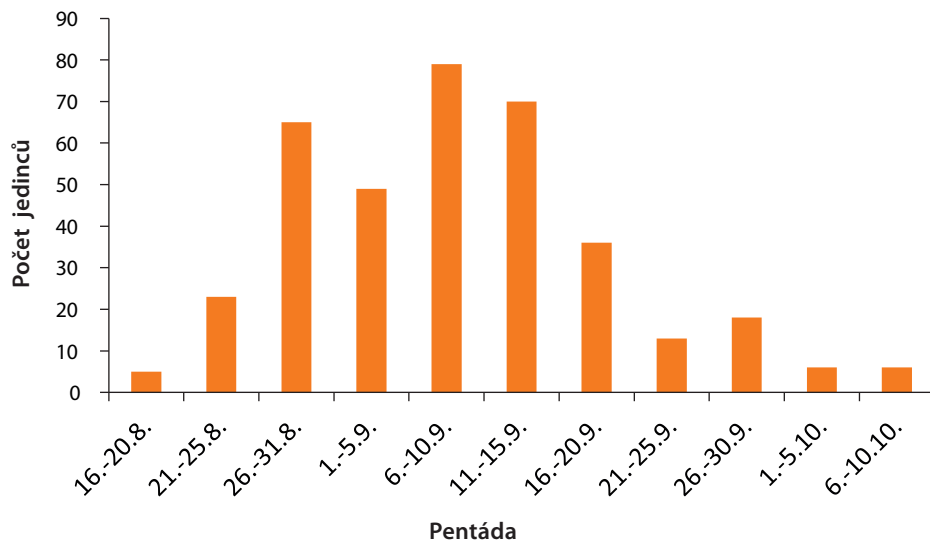
Zkušenosti s odchytom lelků lesních v průběhu (podzimní) migrace

Radek K. Lučan | rlucan@centrum.cz

Odchyty lelků lesních s využitím přehrávky hlasu byly na našem území dosud úspěšně praktikovány pouze na hnízdištích při odchytu dospělých teritoriálních samců. Mezi lety 1932 a 2006 tak bylo na našem území celkem kroužkováno 306 lelků, ročně v průměru však pouhých 5–10 jedinců. Od roku 2012, kdy se nám na základě řady pokusů podařilo ověřit možnost cíleného odchytu tohoto druhu v období migrace (zejména podzimní) a metodiku postupně rozšířit mezi několik dalších spolupracovníků, se v krátkém čase počet u nás označených lelků lesních podařilo více než zdvojnásobit, přičemž jen v roce 2017 bylo na našem území kroužkováno přes 200 jedinců! V následujícím příspěvku bych rád shrnul své zkušenosti s odchytom lelků a motivoval další kroužkovatele k zapojení se do studia ekologie a migračního chování tohoto zajímavého, ale obtížně studovatelného ptáčího druhu.

Migrující lelky lze chytat během jarní i podzimní migrace, přičemž možnost úspěšného odchytu při jarní migraci není zatím na našem území dostatečně prověřena. Ze studií provedených s využitím světelných geolokátorů (Jacobsen et al. 2017) vyplývá, že jarní průtah přes naše území probíhá ve druhé polovině dubna a v květnu. To naznačuje i několik úspěšných odchytů, které se nám podařilo provést v uplynulých letech na místech mimo tradiční hnízdiště. Jde však pouze o jednotlivé pokusy, na jejichž základě zatím nelze vyvozovat jednoznačné závěry. Bylo by tedy vhodné se do budoucna zaměřit na další ověření možnosti odchytů v jarním období. Na podzim migrující lelky lze úspěšně chytat zhruba od poloviny srpna, přičemž vrchol tahu nastává zhruba od konce srpna do poloviny září, avšak poslední ptáci byli odchyceni ještě počátkem října (graf 1).

Základem úspěšného odchytu je dostatečně hlasitá aparatura (reproduktory s výkonem alespoň 10 W) a vhodně zvolené stanoviště, odkud se reprodukce nese na velkou vzdálenost. Ideální jsou vyvýšeniny v krajině či okraje rozsáhlejších lesních

Graf 1: Průběh podzimní migrace lelků na základě 370 jedinců odchycených s využitím přehrávky hlasu v letech 2015–2017

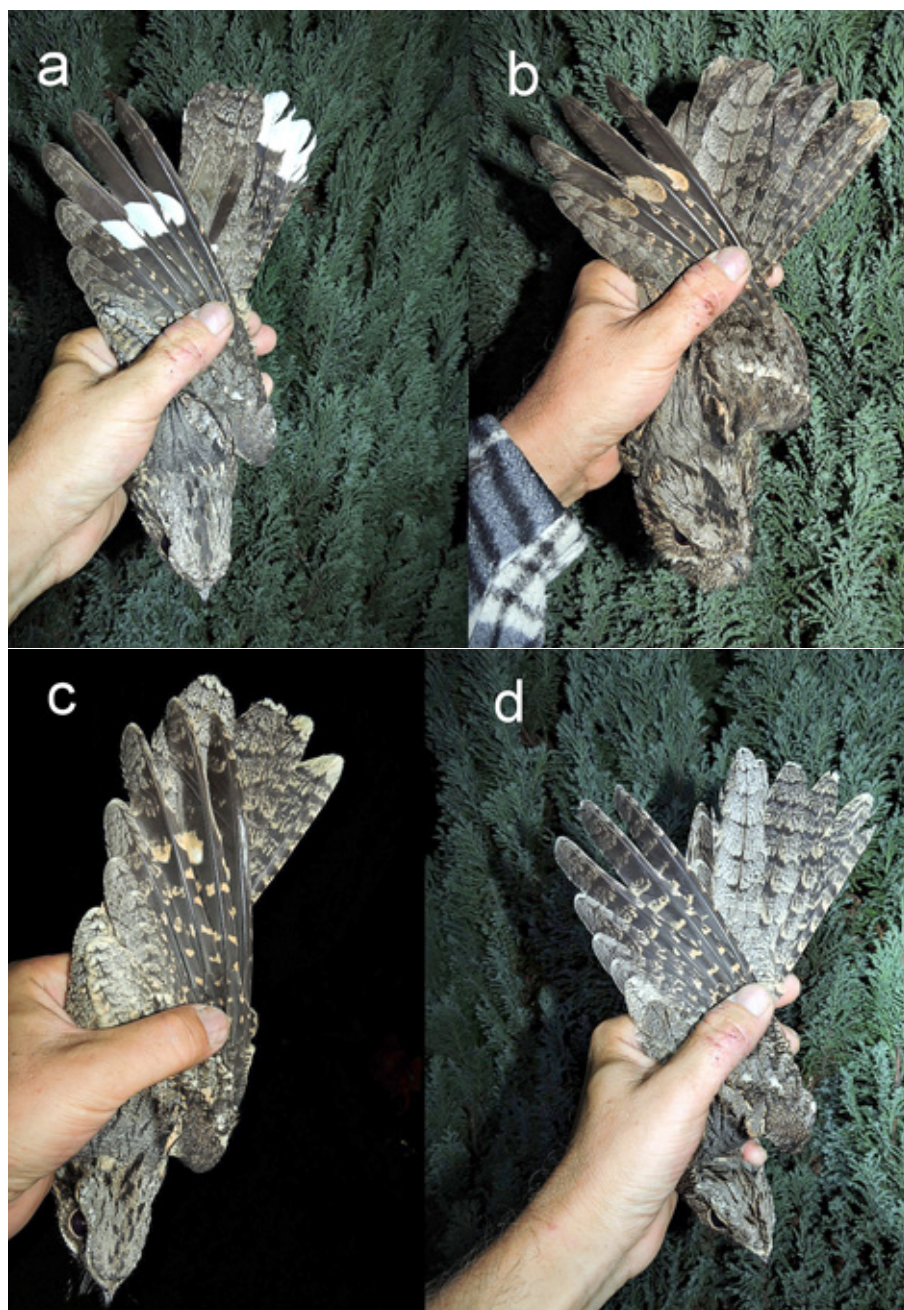
celků, není to ale výlučnou podmínkou, jak naznačují úspěšné a početné odchty např. na okraji Prahy či dokonce uvnitř intravilánu. Zde je nutné vzít v potaz, že hlasitá reprodukce může mít negativní dopad na sousedské soužití.

Jako vhodný typ hlasu využíváme mix klasického teritoriálního cvrčení spolu s dalšími hlasovými projevy leličího repertoáru – zejména mňoukavé a cvakavé zvuky. Tyto hlasové projevy mají zřejmě u lelků kontaktní a sociální funkci, neboť jsou pravidelně zaznamenávány na hromadných lovištích tohoto druhu, kde se pohybuje větší množství jedinců bez vzájemné agresivity. Úspěšné odchty však lze realizovat i jen s využitím klasického teritoriálního cvrčení.

Lelci mají výborný zrak, mnohem lepší než sovy, takže podmínkou úspěšného odchytu je použití co nejméně viditelných sítí instalovaných v ideálním případě proti keřové či stromové vegetaci nebo alespoň tak, aby byly co nejméně viditelné proti horizontu. Minimum ptáků odchycených v období kolem měsíčního úplňku ukazuje, že během těchto nocí ptáci buď netáhnou, nebo – a to mnohem pravděpodobněji – prostě sítě vidí. Lze použít sítě

s oky 30 mm z jemnější síťoviny (např. typ 730 od firmy Ecotone), nejlépe se mi však osvědčily sítě s oky 45 mm, které jsou velmi nenápadné, a na rozdíl od klasických 30 mm „bahňákovek“ naprosto nehrozí, že by se chycený lelek ze sítě vytřepal. Ideálním řešením je instalace několika sítí do tvaru volného T, L nebo U (není třeba sítě spojit, může mezi nimi být několikametrová mezera) v okolí přehrávače. Sítě není potřeba stavět příliš vysoko, lelci se chytají i do spodních kapes ve výšce kolem 1 m. Osobně stavím sítě na zhruba 4 metry vysoké tyče, přičemž spodní lanko je asi 1 m nad zemí, často těsně nad vysokou ruderalní vegetací.

Hlasovou reprodukci lze pustit večer se setměním, ovšem dlouhodobá zkušenost ukazuje, že většina lelků se v sítích objevuje až ve druhé polovině noci, s maximem těsně před úsvitem. Pro pohodlnější kroužkovatele tak lze například odchytový režim upravit tak, že připravené sítě se nechají vyvěšeny, reprodukce se pustí již večer a na lokalitu lze přijet např. ve 3 hodiny v noci a teprve po té roztáhnout sítě. Alternativou je možnost načasování spuštění reprodukce na určený čas krátce před příjezdem kroužkovatele na lokalitu. Exponování sítí ve

Obr. 1: Určování pohlaví a stáří u lelků podle skvrn na ručních letkách a podle rýdovacích per; a) dospělý samec, b) dospělá samice, c) mladý samec, d) mladá samice

Foto: R. Lučan

druhé polovině noci navíc výrazně snižují možnost odchycení netopýrů, kteří koncem léta vykazují zvýšenou migrační aktivitu i v místech, kde se v létě příliš nevyskytují, což je pro řadu kroužkovatelů určitě rovněž vítaná skutečnost. Velmi se vyplatí na lokalitě provádět odchyty více nocí po sobě, neboť se ukázalo, že část lelků, která se nechytne první noc, ale je na lokalitu přilákána, lze odchytit hned zvečera následujícího dne a opakovaný odchyt více dní po sobě má tedy kumulativní efekt na počet odchycených jedinců.

Závěrem bych se rád ještě krátce pozastavil u určování pohlaví a stáří u lelků. Zatímco u dospělých jedinců by to neměl být problém (viz obr. 1 a, b), juvenilní ptáci mohou být oříškem. Několikrátým odchycením ptáků, kteří v průběhu podzimu přišli o některé z krajních ocasních per a v době odchytu jim dorůstala nová rýdovací pera, přičemž část per zůstala původních (juvenilních), se v zásadě potvrdily znaky pro určování pohlaví u 1K ptáků, které uvádějí Javier Blasco-Zumeta a Gerd-Michael Heinze v elektronickém klíči dostupném na <https://aulaenred.ibercaja.es/>. Mladí samci mají obvykle na prvních dvou vnějších ručních letkách alespoň jednu velkou oválnou béžovou skvrnu, vzácně i s náznakem bílé barvy a krajní rýdovací pera mají výrazné béžové špičky, které nejsou vůbec nebo jen minimálně skvrněné (obr. 1 c). Juvenilní samice mají na prvních dvou ručních letkách béžové skvrny užší a spíše podélné a světlé špičky krajních rýdovacích per jsou mnohem menší a hustě skvrněné (obr. 1 d). Je ovšem dost možné, že tyto znaky nejsou u všech juvenilních ptáků zcela spolehlivé a jejich ověření s využitím genetické determinace pohlaví velkého množství ptáků momentálně probíhá i s využitím ptáků nachytaných na našem území.

Projekt barevného značení lindušky úhorní v Ústeckém kraji po 5 letech

Václav Beran | lutra@email.cz

Michal Porteš, Kateřina Poledníková

Na úvod shrnu naše plány v roce 2012, kdy jsme s barevným značením lindušek úhorních v hnědouhelných těžebních oblastech Ústeckého kraje začínali.

Projekt byl plánován na nejméně 5 let, připraveno jsme měli 400 odečítacích kroužků. Začali jsme na Mostecku, ambiciózně jsme zvažovali možnost značení celé populace v Ústeckém kraji. Přesné cíle a metody značení si můžete přečíst v Kroužkovateli 15. Šlo nám o zjištění velikosti místní populace, velikosti teritorií, sledování přesunů mezi těžebními oblastmi a detailů z hnízdní biologie. Plánovali jsme i RAS projekt pro tento druh.

A jak jsme na tom po pěti letech, tedy na začátku hnízdní sezóny 2018? Od roku 2012 jsme označili celkem 396 lindušek úhorních, z toho 173 mláďat. Celkem evidujeme 5067 pozorování s přesnými souřadnicemi, z toho u 2889 případů se podařilo jedince spolehlivě odečíst. Ze všech 5067 pozorování bylo pouze 811 pozorování samic. To dokládá, že poměr pozorování samců a samic je výrazně vychýlen ve prospěch samců. Samice jsou velmi nenápadné a pravidelná pozorování máme až v případě nalezání hnízda.

V letech 2014 až 2017 jsme našli 113 hnízd lindušek úhorních, z toho 73 ve fázi stavby hnízda či inkubace mláďat. Celkem 39 nalezených hnízd bylo prokazatelně předováno. I přesto, že jsme

systematické hledání hnízd na začátku neplánovali a začalo až v roce 2014, nakonec zabralo nejvíce terénního úsilí.

Nad rámec počátečních plánů jsme také díky velkorysosti Petera Adamíka použili 90 geolokátorů. Díky nim jsme zjistili, že naše lindušky táhnou západní cestou přes Francii a Španělsko a zimují v Mauritánii a Senegalu (Briedis a kol. 2016). Barevné značení nám velmi pomohlo identifikovat jedince s geolokátory po návratu, poslední samci s geolokátory se vrací letos. Na komplexní zhodnocení dat o migraci z geolokátorů se tedy zatím těšíme.

Jsmo přesvědčeni, že projekt plní svůj účel a většinu cílů se daří plnit. Dokonce se daří i věci nad rámec plánu. Dat je mnoho a většina z nich zatím čeká na detailní zpracování, hlavně proto, že ještě nekončíme. Ve sledovaných územích máme označenou většinu samců a byla by škoda nyní sledování ukončit. Alespoň ve stručnosti vám představíme některé předběžné výsledky.

Díky barevnému značení jsme schopni spolehlivě stanovit velikost hnízdní populace ve sledovaných oblastech a zajišťovat efektivnější ochranu. Početnost sice kolísá v jednotlivých letech, ale celková velikost populace je zatím stabilní. V roce 2017 to bylo v prostoru Vršanské uhelné 65–70 párů, v prostoru Severní energetické 20–25 párů a v prostoru jezera Most 2–4 páry. Velikost teritorií jsme schopni stanovit pouze pro samce, neboť u samic nemáme, vzhledem k jejich skrytému způsobu života, dostatek zpětných hlášení. U 52 samců byla průměrná velikost teritorií (v jednom roce) 15 ha, velikost se pohybovala v rozmezí 5–37 ha. Z důvodu poměrně malého počtu bodů (max. 57) byla použita metoda, která pravděpodobně nadhodnotila reálnou velikost teritorií. A to z důvodu, že samci pravidelně zaletují do teritorií sousedních jedinců v době, kdy je samice plodná. Po vyloučení těchto pozorování bude velikost teritoria výrazně menší.

Většina značených jedinců (82 %, 109 jedinců), kteří byli sledováni nejméně ve dvou sezónách, má všechny lokace pouze v rámci jednoho těžebního lomu. Ale v 18 % případů byli sledováni jedinci zaznamenaní ve dvou lomech. Migrace je vychýlená ve prospěch samců (17 jedinců), ale byla zaznamenána i u samic (8 případů). K přesunu mezi lokalitami dochází v různém věku života. Zaznamenaný byly jak případy změny lokality hned v druhém roce života po přeletu ze zimoviště (8 případů), tak v dospělém věku, kdy jedinci změnili své původní teritorium (10 případů). Celkem 24 mláďat ze známých hnízd bylo lokalizováno i v dospělosti. Průměrná vzdálenost jejich teritoria od místa narození byla 3930 m (rozmezí od 800 m do 9600 m). Nebyl nalezen rozdíl v rozptýlení mezi samci a samicemi. Domovské okrsky přeživších sourozenců se po prvním návratu ze zimoviště nacházely ve vzdálenosti 0,2 až 7,4 km (hodnoceno celkem 11 mláďat ze čtyř hnízd). Zatím nejstarší samec byl označen v roce 2011 jako dospělý a v roce 2017 stále hnízdil.

Průměrný počet vajec ve hnízdě byl $3,9 \pm 0,7$, snůška se pohybovala od 2 do 5 vajec. Samice hnízdí většinou jedenkrát do roka. U 13 samic jsme prokázali druhé hnízdění. Většinou šlo o náhradní

Obr. 1: Barevně značená linduška úhorní

Foto: V. Beran

hnízdění, ale jedna samice vyvedla v jedné sezóně mláďata dvakrát, pravděpodobně s různými samci. Párovací systémy jsou u lindušek úhorních zřejmě velice pestré, výsledky paternity zatím ale ještě nemáme zpracované. Díky odečtům ale máme doložené případy, kdy samice hnízdí opakovaně několik sezón s jedním samcem, případně i střídá samce v průběhu sezóny či meziročně. Většina samic obhazuje klasická teritoria, v populaci jsou ale přítomni i samci, kteří „proplouvají“ mezi jednotlivými teritorii. Doloženy jsou i případy, kdy dvě samice hnízdily v teritoriu jednoho samce. A velmi typické je shromažďování se samic ze sousedních teritorií v teritoriu samice na počátku hnízdění. Mimopárových potomků bude pravděpodobně značné množství.

Úspěšnost hnízdění lindušky úhorní byla nízká: z 212 vajec (55 kompletně sledovaných hnízd) se vylíhlo 112 ptáčat a do doby vylétnutí z hnízda jich přežilo 69, přičemž nejvýznamnější rizikový faktor byla predace. Mortalita v době hnízdění byla 68 %, následně do dospělosti přežilo 31 %, celková mortalita v 1. roce života tak byla 90 %.

Literatura:

BRIEDIS M., BERAN V., HAHN S., ADAMÍK P. 2016: Annual cycle and migration strategies of a habitat specialist, the Tawny Pipit *Anthus campestris*, revealed by geolocators. *Journal of Ornithology* 157: 619–626.

Zkušenosti s programem RINGS

Jaroslav Cepák, Karel Pithart a Petr Klvaňa

Již více než rok úspěšně funguje nový program RINGS on-line pro ukládání kroužkovacích dat. Přejít na novou verzi, kterého jsme se v „centrále“ docela obávali, proběhl nad očekávání hladce a rychle, bez větších technických potíží. Za to patří dík především programátorovi Zbyňku Janoškovi a v neposlední řadě i vám, uživatelům.

O tom, že je RINGS uživatelsky příjemný, svědčí i to, že se zvýšil počet zadávaných retrapů. Řada kroužkovatelů zadává data

průběžně – k 18. dubnu 2018 již bylo zadáno více než 22 tisíc záznamů z letošního roku (pro srovnání – v roce 2017 bylo za toto období okroužkováno celkem 27 492 ptáků).

Přesto se vyskytly menší komplikace, zejména kvůli změně struktury zápisu, která vyžaduje ukládání po vycházkách a založení nové vycházky při změně lokality či datu kroužkování. Naštěstí jsme si postupem času na tento typ zápisu již všichni zvykli.

Naprosto přelomové je rozšíření množství zadávaných biometrických údajů, údajů o pelichání, metodě odchytu či uložení fotografie odchyceného (nalezeného) ptáka apod. Zde nás realita zatím trochu zklamala, jelikož mnoho kroužkovatelů si nechává údaje pro sebe a do Ringsu vypíše jen nejnnutnější údaje. Je to velká škoda, která snižuje hodnotu získaných dat a jejich pozdější využití.

Doufali jsme také ve větší zájem o vyplňování problematiky týkající se pelichání. Pelichání je vedle hnízdění a migrace třetím zásadním energetickým výdajem v ročním cyklu jedince. U druhů, které pelichají po vyhnízdění, nám načasování pelichání může napovědět o změnách načasování hnízdění a migrace. Tato data se sbírají velmi obtížně, a tudíž každý záznam je velmi cenný.

S problematikou pelichání souvisí také určení věku. Ukazuje se, že v určování věku má řada z nás značné rezervy. Je otázkou, zda je to důsledek špatné determinace věkové kategorie, či nepochopení, co věková kategorie znamená. Neustále se chybí např. v užívání věkové kategorie full grown (f. g.), která je používána v období, kdy to není možné, tedy v době, kdy ještě nejsou vyspělá tohoroční mláďata, která by se dala zaměnit za dospělé. Kroužkovatelé ji používají i při odchtech ptáků (např. v lednu, únoru) s argumentem, že na dálku se věk nedá určit a takový jedinec je proto „plně vyspělý“ – tedy f. g., což je naprosté nepochopení této věkové kategorie. Chybné je označování stárí u druhů s úplným pelicháním všech věkových skupin, např. 2K u vrabců apod. Při určování věku pěvců je nejčastějším způsobem (ne)najití rozhraní v řadě LK (počet starých LK), což však kroužkovatelé neuvádějí. Přitom se jedná o velmi jednoduchý způsob, jak věk ověřovat při pozdějším hledání neshod v případech retrapů.

Nové on-line zadávání objednávek kroužků a jejich načítání na sklad kroužkovatele odstranilo chybné naskladnění kroužků. Nově byla do profilu přidána položka Můj účet, aby měl každý přehled o svých finančních transakcích. Výrazně se urychlilo i vyřizování zpětných hlášení, které jsou doručovány ve formátu PDF z adresy noreply.rings@gmail.com. S tím souvisí také zaslání urgencí o zadání kroužkovacích dat, když někdo odchytí vašeho ptáka. Bohužel část z nás na ně reaguje se značným zpožděním. Novému programu by se kroužkovatelé měli přizpůsobit a svá data zapisovat průběžně. Výbor společnosti se na své schůzi shodl, že je žádoucí docílit stavu, aby průběžně zapisovaná data nebyla starší než 3 měsíce. Samozřejmě datum uzavření roku zůstává – 31. leden.

Webové prostředí ale skýtá i široké možnosti prezentace získaných údajů. Přímou se tak nabízí možnost vyvinutí „on-line migračního atlasu“. Tento koncept představili na loňské konferenci EURINGu v Kodani holandské kolegové. Aplikace pracuje přímo s „živou“ databází a na jejím podkladě generuje přehledy, mapy atp. „up to date“ – podle toho, jak jsou data doplňována. Příprava takového nástroje je sice finančně a časově poměrně náročná, ale vzhledem k dobře fungujícímu on-line RINGSu se jeví jako další logický krok ve vývoji „kroužkovacího“ software.

Karel Hudec (*18. 11. 1927 – †10. 11. 2017)

Josef Chytil | chytil@prerovmuzeum.cz

Desátého listopadu 2017 nás navždy opustil jeden z našich historicky nejvýznamnějších ornitologů, skvělý člověk a kamarád, ale také kroužkovatel doc. RNDr. Karel Hudec.

Podrobnější životopis a kompletní bibliografie jsou uveřejněny ve Zprávách MOS 2017, zde tedy jen pár kroužkovatelských vzpomínek. Poprvé jsem se s Karlem-kroužkovatelem potkal v roce 1978 hned natřikrát – v zahradě na Květné, sídle tehdejšího Ústavu pro výzkum obratlovců, a hned následně na jižní Moravě, při odchytu husí a rákosinových ptáků. Na Květné se jednalo o celoroční odchyt ptáků v týdenních intervalech, na kterém jsem se u Karla podílel jako tzv. pomocná vědecká síla, daleko podstatnější ale byly akce na Nesytu. Karel zde již několik desetiletí sledoval řadu aspektů života husy velké – jeho jednoznačně nejoblíbenějšího ptačího druhu. Na jižní Moravě

probíhalo mnoho let kroužkování a límcování husí velkých, které byly chytány do tenat (případně volejbalových sítí) v době jejich pelichání, nejčastěji v prvním červnovém víkendu. Tradičně se těchto odchytů účastnila řada lidí, mezi ty nejzasloužilejší patřil pan Vlček, dále pracovníci ÚVO ČSAV Č. Folk, J. Pellantová, A. Pleskačová, I. Kožená a mnozí další. Jak již bylo u Karla tradiční, akce vždy pokračovala dále dlouho do noci u kytary (Karel byl skvělý zpěvák lidovek!) a valtického (případně hlohoveckého) vína. Na této dvoudenní akci bylo vždy nejhorší nasoukat se druhý den do mokřích a studených montérek – do těch se lezlo těsně před vstupem do rákosin, kde už voda zahřála.

Výsledky sledování husy velké Karel zúročil v mnoha publikacích, mezi těmi využívajícími výsledky kroužkování (Karel sám kroužkoval přes 500 husí) patří např. metodická publikace Hudec (1970), souhrnné poznatky o huse velké v Evropě (Hudec & Rutschke 1982) a práce přímo se zabývající otázkami tahu husy velké (Hudec 1984, Hudec & Formánek 1970, Hudec & Pellantová 1990) a samozřejmě i souhrnné zpracování výsledků v českém atlase migrace (Hudec 2008). Třetí setkání s Karlem se týkalo vytýčení odchytové linie ptáků v rákosinách: z prvního vzrostlého topolu jsem

Obr. 1: Karel Hudec s límcovanou husou velkou ve Studenci, 12. 6. 2010. Foto: J. Závora

Obr. 2: Odchytová linie v rákosinách Nesytu. Vytýčení proběhlo na jaře 1978, šlapali K. Hudec a Č. Folk, navigoval J. Chytil. Foto: archiv

tehdy dirigoval Karla a Čestu Folka tak, aby prošlápli v rákosinách linii až na vnitřní okraj rákosin. Povedlo se – a odchytová linie funguje do současné doby (zároveň jako svérázná památka na Karla a jeho působení na Nesytu!).

Vůbec první ptáky označil Karel kroužky v roce 1955 – mláďata sýkor uhelníků a koňader na hnízdech ve Starém Smokovci.

V následujících letech se počty jím kroužkovaných ptáků pohybovaly mezi 100–800 kroužkovanci, s výrazným zaměřením na kroužkování mláďat na hnízdech v rákosinách jižní Moravy, případně i v Brně. Kroužkovatelské aktivity Karel výrazně omezil v druhé půli 80. let, poslední ptáky (mláďata poštolky obecné) potom kroužkoval v roce 1988.

Proč je důležité uvádět u hmotnosti čas odchyty a jak to chodí u bahňáků

Vlastimil Sajfrt | v.sajfrt@seznam.cz
Vilém Vyhnálek | vyhnalek@gmail.com
Karel Pithart | pith@volny.cz

Nový program Rings umožňuje zadávat čas vážení. Důvod je zřejmý, hmotnost ptáků se během dne mění. Jsou však tyto změny tak výrazné, aby zadávání času odchyty bylo nastaveno jako povinné? Jak to tedy s dynamikou hmotnosti ptáků s denní aktivitou je?

Nejnižší hmotnost zjistíme po ránu a nejvyšší před nocováním. Vzrůst hmotnosti je v průběhu dne přibližně lineární, i když sezónně se může průběh navyšování hmotnosti lišit. Data získaná od anglických kosů černých (Macleod a kol. 2005) ukazují, že i když se průměrná hmotnost v závislosti na ročním období mění, denní kolísání zůstává přibližně stejné (viz obr. 1).

Je tedy nepochybné, že údaj o hmotnosti bez uvedení času odchyty má mnohem menší vypovídací hodnotu než hmotnost doprovázená časovým údajem. Nic však není tak jednoduché, jak se na první pohled zdá. Správný údaj o hmotnosti má v sobě automaticky zakódováno, že byl získán bezprostředně po odchyty. Jenže tak tomu být nemusí, jsou situace, kdy se k vážení dostaneme až za delší dobu. Při nočních akcích se často nachytá víc ptáků, než je možné zpracovat do hodiny, nebo se kroužkování a zjišťování biometrických údajů nechá až na ráno, na dobré světelné podmínky. V tom případě dojdeme u hmotnosti ke zkreslenému výsledku.

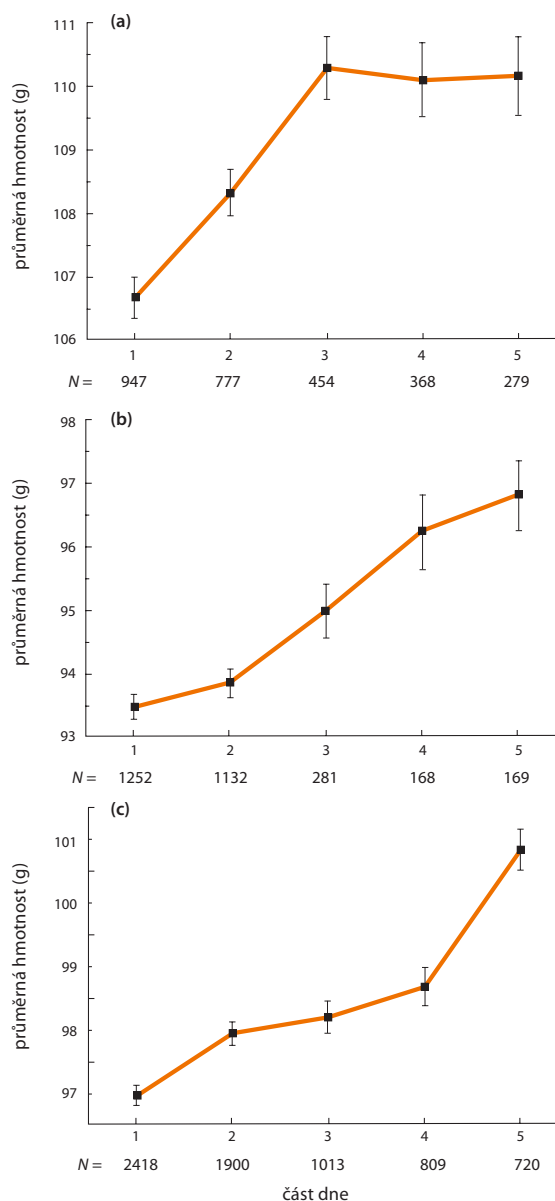
Např. při odchyty mladých vlaštovek (1K) na nocovišti při srovnatelné míře tuku i velikosti klesala hmotnost každou hodinu v průměru o 0,3 g, což za 3,5 hodiny činilo 4,2 % původní hodnoty (tab. 1).

Tab. 1: Měření vlaštovek obecných v různou dobu po odchyty

Sedlčanky, 16. 9. 2015, N = 113				
N	hmotnost (g)	křídlo (mm)	tuk (kategorie)	čas
prvních 40 ex.	21,5	123,5	4,3	22.30
druhých 40 ex.	21,2	123,0	4,5	23.40
posledních 33 ex.	20,9	123,1	4,4	01.00

Ale i při denních akcích a týmové spolupráci se přihodí situace, kdy nelze zpracovat všechny ptáky do hodiny, jak se stalo při odchyty pěníč černohlavých na akci Sylvia. Úbytek hmotnosti zde kolísá mezi 1,1–1,8 % během zhruba 1,5 hodiny kroužkování (tab. 2).

Výrazné změny v hmotnostech byly zaznamenány také během nočních odchytů bahňáků. Poprvé jsme je vážili bezprostředně po odchyty, kdy byli po zvážení a zaznamenání přesného času uloženi do přepravek, které pro přechovávání bahňáků při nočních odchyttech běžně používáme. Podruhé byli tito ptáci zváženi v ranních hodinách, kdy při našich odchyttech probíhá kroužkování a zjišťování

Obr. 1. Denní kolísání průměrné tělesné hmotnosti; a) během zimy (prosinec–únor) dochází k nárůstu hmotnosti brzy ráno; b) během hnízdní sezony (duben–červenec) narůstá hmotnost v průběhu celého dne; c) po hnízdění (srpen–listopad) dochází k nárůstu hmotnosti dvakrát – ráno a večer. Časový úsek je uveden v pětinach dne.

Tab. 2: Měření pěníč černohlavých v různou dobu po odchyty

Choteč, 10. 9. 2014, 7.00 hod., N = 191		
kategorie tuku 0–1	hmotnost (g)	tuk (kategorie)
prvních 59 ex.	17,1	0,7
druhých 58 ex.	16,9	1,0
kategorie tuku 2–6	hmotnost (g)	tuk (kategorie)
prvních 37	19,3	3,4
druhých 37	18,9	3,4

Tab. 3: Opakované měření bahňáků během odchytu

druh	věk	číslo kroužku	lokalita odchytu	doba strávená v přepravce		změna hmotnosti	
				[min]		[%]	[g]
vodouš bahenní	+1K	CZP ZX19766	Pastvisko u Lednice	540		-8	-5,5
	1K	CZP ZX19753	Pastvisko u Lednice	540		-8,5	-5,5
	1K	CZP ZX19781	Nesyt	630		-10,6	-8,3
	1K	CZP ZX19782	Nesyt	640		-9	-6
	1K	CZP ZX19798	Nesyt	610		-11	-6,5
	1K	CZP ZX19799	Nesyt	610		-8,2	-5,9
	1K	CZP ZX19800	Nesyt	610		-10,5	-7,7
	1K	CZP ZX22710	Nesyt	645		-7,6	-5,8
	1K	CZP 22711	Nesyt	645		-8,1	-6,7
	1K	PLG TS41.370	Nesyt	510		-4,4	-3,7
	1K	CZP ZX22712	Nesyt	340		-5,7	-3,5
pisík obecný				655		-9	-6,4
	1K	CZP ZX10359	Nesyt	345		-4,2	-2,9
	1K	CZP ZX19759	Nesyt	420		-25	-13,3
	1K	CZP ZX19775	Nesyt	495		-6,3	-3,5
			Nesyt	270		-3,1	-2
bekasina otavní	1K	CZP ZX22701	Nesyt	415		-4,3	-2,4
	f.g.	CZP GA 12219	Nesyt	470		-9,5	-9,4
kulík říční	f.g.	CZP GA23554	Nesyt	465		-6,2	-7,4
	1K	CZP N799570	Nesyt	480		-9	-3
vodouš rudonohý	1K	CZP N799576	Nesyt	595		-7,4	-3
	f.g.	CZP GA12220	Nesyt	460		-4,9	-7,2
vodouš šedý	f.g.	CZP H151507	Pastvisko u Lednice	695		-7,1	-10,5
	1K	CZP H151508	Pastvisko u Lednice	640		-11,3	-17,4
vodouš tmavý	1K	CZP GA23557	Nesyt	425		-5,9	-9
vodouš kropenatý	1K	CZP K548423	Nesyt	365		-8,2	-7,5
jespák obecný	1K	CZP ZX22720	Nesyt	415		-6,4	-3,4
	1K	CZP ZX22721	Nesyt	415		-5,7	-2,6
	1K	CZP ZX22722	Mlýnský rybník	720		-12,3	-6,2
	1K	CZP ZX24658	Mlýnský rybník	720		-11,8	-6,2
jespák bojovný	1K	CZP K548427	Mlýnský rybník	600		-4,6	-4,8
jespák malý	1K	CZP TT49713	Mlýnský rybník	485		-6,9	-2

dalších biometrických údajů. Snahou bylo podchytit všechny běžné chytané druhy bahňáků. Pokud však byl odchycen již označený jedinec, byl vybrán přednostně. Jinak se jednalo o náhodný výběr.

Prováděná měření ukázala, že ztráta hmotnosti okolo 10 % v průběhu noci není výjimkou a dá se říci, že to je běžná hodnota. Na seriózní vyhodnocení těchto dat by však bylo potřeba získat větší vzorek a bylo by nutno zohlednit i další faktory, které mohou změnu hmotnosti ovlivnit (počet jedinců v přepravce, počet a doba vyrušování při doplňování dalších jedinců do přepravky atd.). Z tohoto důvodu se v tomto článku nevěnujeme vyhodnocení závislosti délky pobytu v přepravce na změnu hmotnosti. Změny hmotnosti všech jedinců změřených dle výše uvedené metodiky znázorňuje tabulka 3. Jakkoli tyto změny hmotnosti mohou vypadat dramaticky, kontrolní odchyty jedinců v průběhu sezony 2017 ukázaly, že hmotnost bahňáků výrazně kolísá a změny hmotnosti o ± 10 % i více jsou poměrně běžné.

I když zveřejněné výsledky nelze seriózně vyhodnotit, jeden obecně platný závěr z nich vyvodit lze – čas odchytu a čas vážení může výrazně ovlivnit naměřené hodnoty. Pokud tedy není hmotnost vztažena k časovému údaji, ztrácí svou vypovídací schopnost. Z tohoto důvodu je nutno do programu Rings uvádět co nejpresnější čas vážení. Pokud jedince vážíme, mělo by se tak dít bezprostředně po odchytu a v případech, kdy hmotnost získáme déle než hodinu po odchytu, do Ringsu tuto hodnotu neuvádět, jelikož si nemůžeme být jisti, do jaké míry je výsledek ovlivněn pobytem v pytlíku či přepravce. Posledním doporučením pak je, že samotná hmotnost jedince

není příliš vypovídající, pokud nemáme k dispozici také jeho rozměry, alespoň např. délku křídla. Skutečnost, že větší jedinci váží více, řada kroužkovatelů stále opomíjí, jak ukazují data z databáze Rings.

DRUH, KTERÝ NÁS ZAJÍMÁ

Králíček ohnivý

Petr Klvaňa | petr_klvana@nm.cz

Hnízdní areál králíčka ohnivého je soustředěn zejména na území Evropy. Dvě hlavní centra výskytu zahrnují Pyrenejský poloostrov a oblast Alp, kde je také nejvyšší hnízdní hustota v Evropě. Česká republika hostí devátou největší evropskou populaci, která stále mírně narůstá, a králíček ohnivý u nás obsazuje stále nová území podobně jako i v sousedním Německu.

Králíček ohnivý je druh, u něž je velmi obtížné studovat aspekty hnízdní biologie, a tak důvod nárůstu populace zůstává nejasný. Možným vysvětlením může být zarůstání mediteránní oblasti, kde naše populace pravděpodobně zimuje. Vyšší zastoupení lesní vegetace může pozitivně ovlivnit meziroční přežívání jedinců a jejich návrat na hnízdiště.

Hnízdní období

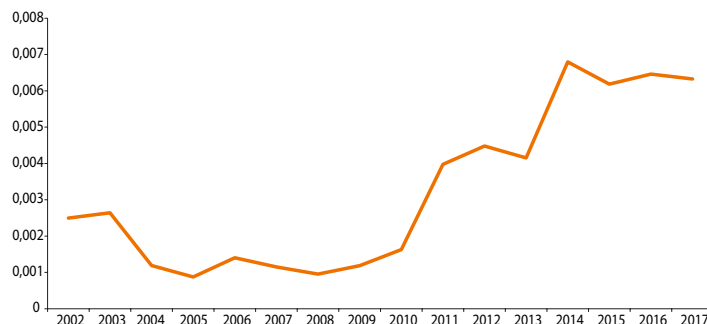
Počty okroužkovaných jedinců jsou v ČR poměrně nízké (graf 1), v letech 2002–2010 bylo průměrně okroužkováno 188 ex., zejména v podzimním období. Po zapojení některých kroužkovatelů do projektu RAS došlo k navýšení počtu odchycených jedinců hlavně na začátku hnízdního období (graf 2) a průměrný počet ročně okroužkovaných jedinců v letech 2011–2017 vzrostl na 1102 ex. Vyšší kroužkovatelské úsilí se také projevilo v nárůstu zpětných hlášení. Do roku 2010 jsme získali devět zpětných hlášení, v období 2011–2017 pak 114 zpětných odchytů. Většinou se jedná o kontroly v rámci roku, nicméně 37 % tvoří meziroční kontroly do 1 km dokládající fidelitu samců králíčka ohnivého.

Bohužel v rámci projektu RAS je počet meziročních kontrol poměrně nízký (bližší např. článek M. Vavříka na str. 6), což výrazně komplikuje vyhodnocení výsledků. Přesto bychom rádi zatím tento druh v projektu ponechali, jelikož díky RASu se povedlo výrazně rozšířit vědomosti o fungování hnízdní populace. Zatím nevyužitou příležitostí zůstává srovnání meziročního přežívání králíčka obecného a ohnivého, a to zejména na lokalitách, kde se vyskytují společně. Výsledek jediného projektu RAS u králíčka obecného ukázal, že průměrná míra meziročního přežívání dospělých samců byla 15 %. Je tak sice nižší než u většiny pěvců, ale zdá se, že počty retrapů v porovnání s králíčkem ohnivým jsou vyšší. Zdeněk Valeš se po dva roky úspěšně pokoušel odchytávat oba druhy společně. Na stejných odchytových stanovištích oba druhy chytal v poměru 3:2 ve prospěch králíčka obecného.

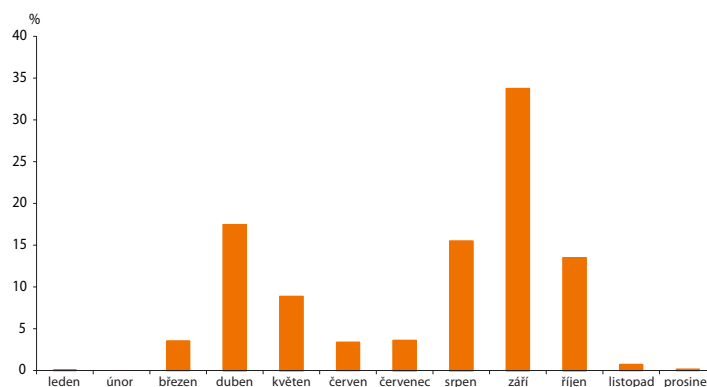
Tah a zimování

Králíček ohnivý je v našich podmínkách tažným druhem. V rámci projektu RAS se podařilo získat dva doklady o zimovištích naší populace. První pochází z konce dubna 2013, když u Klatov J. Švejda odchytí samce se španělským kroužkem, který byl kroužkován v říjnu 2012 asi 45 km JZ od Madridu. Jedná se o náš zatím nejvzdálenější nález – 1655 km. Druhý případ se týká samce s italským kroužkem, jenž byl odchycen v dubnu 2015 M. Vavříkem na Šumpersku. Pták byl kroužkován v říjnu 2012 v severní Itálii (vzdálenost 645 km). Tyto nálezy, byť jsou z měsíce října, mohou naznačovat odlišná zimoviště moravské a české populace, doklady z pravých zimních měsíců však zatím chybí.

Teplé zimy v posledních letech přinesly poměrně velké množství možných pokusů o zimování králíčka ohnivého na našem území. Kroužkovací údaje z let 2000–2017 nejčastěji dokládají

Graf 1: Trend početnosti kroužkovaných králíčků ohnivých v ČR na základě kroužkovacího úsilí (počet okroužkovaných králíčků ohnivých/počet všech okroužkovaných pěvců)

Graf 2: Procentuální zastoupení kroužkovaných jedinců králíčka ohnivého v jednotlivých měsících v letech 2002–2017 (n = 9412)

výskyt v měsících listopadu (n=75), prosinci (n=14) a v lednu (n=5). Zpětné kontroly z areálu Kroužkovací stanice dokládají, že ptáci ze začátku listopadu mohou na daném místě opravdu zimovat. Např. samec F47913 byl kroužkován 1. 11. 2016 a naposled kontrolován 23. 12. 2016. Doklad, že v některých letech může být zimování na našem území úspěšné, poskytl králíček F158901 kroužkováný 6. 1. 2015 v Lednici a kontrolován tamtéž 19. 12. 2015 (V. Sajfrt). O původu těchto ptáků ale zatím chybí údaje.

RECENZE

Jeff K. Baker: Identification of European Non-Passerines, 2. vydání

Ondřej Kauzál | o.kauzal@gmail.com

Ke konci roku 2016 vyšlo druhé a doplněné vydání anglicky psané publikace určené především pro kroužkovatele *Identification of European Non-Passerines* napsané Jeffem K. Bakerem (vydal BTO, 463 stran; dále poněkud familiárně pouze jako *Baker*, autor snad odpustí). Jedná se o poměrně rozsáhlou aktualizaci prvního vydání jak do počtu druhů, tak i co se týká informací o určování stáří a pohlaví evropských nepěvců. Počet druhů vzrostl ze 119 na 153, zejména díky zařazení 30 druhů bahňáků. Co se doplnění

dalších řádů týká, jedná se jen o jednotlivé druhy – např. volavka stříbřitá, racek středomořský a bělohavý nebo dnes již běžný obyvatel některých měst – alexandr malý.

V roce 2016 vyšel i doplněný anglický překlad příručky od Laurenta Demongina *Identification Guide to Birds in the Hand* (dále jen *Demongin*). Člověk se tak chtě nechtě nevyhne jejich srovnání. První, co zaujme, jsou rozměry obou knih. *Baker* je poněkud menší, zato jeho tloušťka je téměř dvojnásobná. Důvodem je zvolené

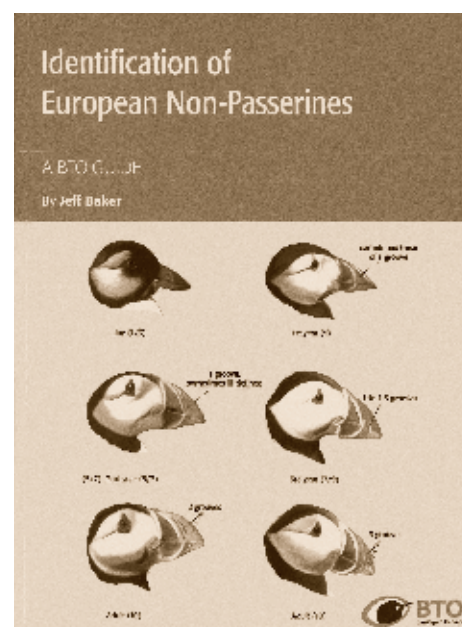
rozložení textu. Nahuštění a rozložení *Demongina* může být zprvu sice obtížně stravitelné, ve výsledku se ale autorovi podařilo dostat značné množství informací na malou plochu. *Baker* je naopak krásný příklad plýtvání místem. To je u primárně terénní knihy poněkud zbytečný luxus. Ale na rozdíl od *Demongina*, kde je místy téměř potřeba lupa, je velikost písma přiměřená.

Co se zpracovaných druhů týká, obě knihy se překrývají. I tak ale najdeme rozdíly. *Baker*

jako by byl zaměřen na vrubozobé (39:20 druhům), na úkor např. volavek, dravců, sov nebo i bahňáků a šplhavců. S tím souvisí i poněkud zavádějící název Bakerovy příručky. Slovo „evropský“ v názvu knihy je vyložene klamavá reklama. Kniha se totiž zabývá druhy, které se vyskytují na britských ostrovech. A tak mnoho druhů, které žijí pouze v pevninské Evropě, v ní nenajdeme, např. celou řadu šplhavců. I uváděné biometrické údaje jsou přednostně ty, které byly naměřeny na tamních populacích. Na druhou stranu, oproti *Demingovi* je příjemná změna vědecké, ke které populaci se data vztahují.

Z výše napsaného by se mohlo zdát, že zatímco samostatný „pěvčí“ *Identification Guide to European Passerines* od L. Svenssona nabízí oproti aktualizovanému *Demingovi*, „alespoň“ jeden a půl násobek zpracovaných druhů, především těch vzácnějších, samostatný

„nepěvčí“ *Baker* na první pohled nemá co nabídnout. To ovšem není pravda. Rozložení textu v *Bakerovi* je výrazně přehlednější, orientace a vyhledávání v textu je snazší a rychlejší. Velkým plusem jsou názorné barevné ilustrace. Právě malé černobílé obrázky, někdy velmi abstraktní, jsou velkou slabinou *Demingina*. A tak i přes uvedené výtky není *Baker* vůbec špatnou knihou. Je to kniha, do které se osobně v terénu podívám nejdříve, a to právě pro názornost obrázků i přehlednost a srozumitelnost textu. *Baker* nemůže soutěžit s univerzálností *Demingina*, který by neměl chybět v knihovně žádného kroužkovatele, na druhou stranu poskytuje to, na co již u *Demingina* nezbylo místo – přehlednost a kvalitní ilustrace. Proto by byla škoda si příručku nepořídit, zvláště pokud se ptákům mimo řád pěvců chcete více věnovat, čemuž nahrává i příznivá cena 15 liber.

Klíč k určování pohlaví a stáří evropských kachen

Mouronval, J. B. 2016. *Guide de détermination de l'âge et du sexe des canards*. Office National de la Chasse et de la Faune Sauvage, Paris. English edition, translated by Guillemain, M. & R. D. Hearn, 2017.

Petr Musil | p.musil@post.cz

Klíč k určování pohlaví a stáří evropských kachen byl publikován v roce 2014 francouzskou organizací ONCFS a od roku 2017 je k dispozici i v anglické verzi na stránkách Mezinárodní skupiny pro výzkum kachen. V klíči najdeme informace o určování pohlaví a stáří 10 druhů kachen nejčastěji pozorovaných, kroužkovaných a lovených ve Francii (zrzhlávka rudozobá, polák velký a chocholačka, kopřivka obecná, čírka obecná a modrá, kachna divoká, lžičák pestrý a hvízdák eurasijský). Text doplňují desítky původních fotografií křídel a jiných částí opěření u každého druhu včetně stručného zdůvodnění určovacích znaků.

Znaky umožňují rozlišit dvě kategorie stáří (adult, juvenile) u samců a samic. Kategorie „juvenile“ pokrývá tohotočasní ptáky v prvním roce života. Většina určovacích znaků je ale založena na rozdílech v opěření křídel včetně ručních letek, které pelichají u kachen až v pohnízdní době. Proto lze pomocí těchto znaků rozlišit loňské ptáky (2K) od starších ještě v době jarní migrace a inkubace snůšek.

Zmíněný klíč jsme použili pro určení stáří samic kachen odchycených na hnízdech v roce 2017. Analyzovali jsme stáří u 27 samic poláka chocholačky, 9 samic poláka velkého a 6 samic zrzhlávky rudozobé. Překvapilo nás, že pouze jediná samice poláka chocholačky byla určena jako loňská, tedy vylíhla v roce 2016. Tato samice hnízdila poměrně pozdě (líhnutí až 31. 7. 2017), ale i přesto byla schopna vychovat mláďata do vzletnosti. Ačkoliv podle četných literárních pramenů dospívají naše kachny již ve 2. roce života, zřejmě je jejich zapojení do reprodukce poměrně vzácné. O věkové struktuře populací našich kachen toho stále víme málo. Bližší informace o projektu individuálního značení kachen v České republice můžete nalézt na: <http://www.waterbirdmonitoring.cz/monitorovaci-programy/individualni-znacení-kachen>

Klíč lze objednat v tištěné podobě za 10 EUR na: <http://www.ducksg.org/wpcontent/uploads/2017/12/Bon-de-commande-en-anglais.pdf>

Volně ke stažení na: <http://www.ducksg.org/2017/07/status/o-cfs-ageing-guide-now-available-in-english>

Kroužkovatel – zpravodaj Společnosti spolupracovníků
Kroužkovací stanice NM

Vydává Společnost spolupracovníků Kroužkovací stanice Národního muzea, Hornoměřolupská 34, 110 00 Praha 10

Výkonný redaktor: Petr Klvaňa

Redakční rada: Alena Klvaňová, Miroslav Jelínek, Zdeněk Valeš,
Peter Adamík, Jaroslav Koleček, Karel Pithart

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček

Tisk: Repropress, Brno

Kroužkovatel uveřejňuje:

- Informace z Kroužkovací stanice NM
- Informace ze Společnosti spolupracovníků KS NM
- Příspěvky zaměřené na metodiku odchytu a určování stáří a pohlaví ptáků
- Příspěvky zabývající se problematikou tahu ptáků

Náplní podzimního čísla je Zpráva Kroužkovací stanice za předchozí rok.

Rukopisy příspěvků zasílejte elektronicky na e-mailovou adresu Kroužkovací stanice: krouzkovaci_stanice@nm.cz.

Náklad: 550 výtisků, ISSN 1803-1552

